

თებერვალი 2026

შობადობის ტენდენციები საქართველოში: ტემპისა და რაოდენობრივი ეფექტები და მათი განმსაზღვრელი ფაქტორები

ავტორები:
დავით კეჟელავა
თორნიკე სურგულაძე

შენიშვნა: წინამდებარე დოკუმენტი მომზადებულია შვედეთის ფინანსური მხარდაჭერით. დოკუმენტის შინაარსი არის ავტორების პასუხისმგებლობა და არცერთ შემთხვევაში არასახავს შვედეთის პოზიციას.

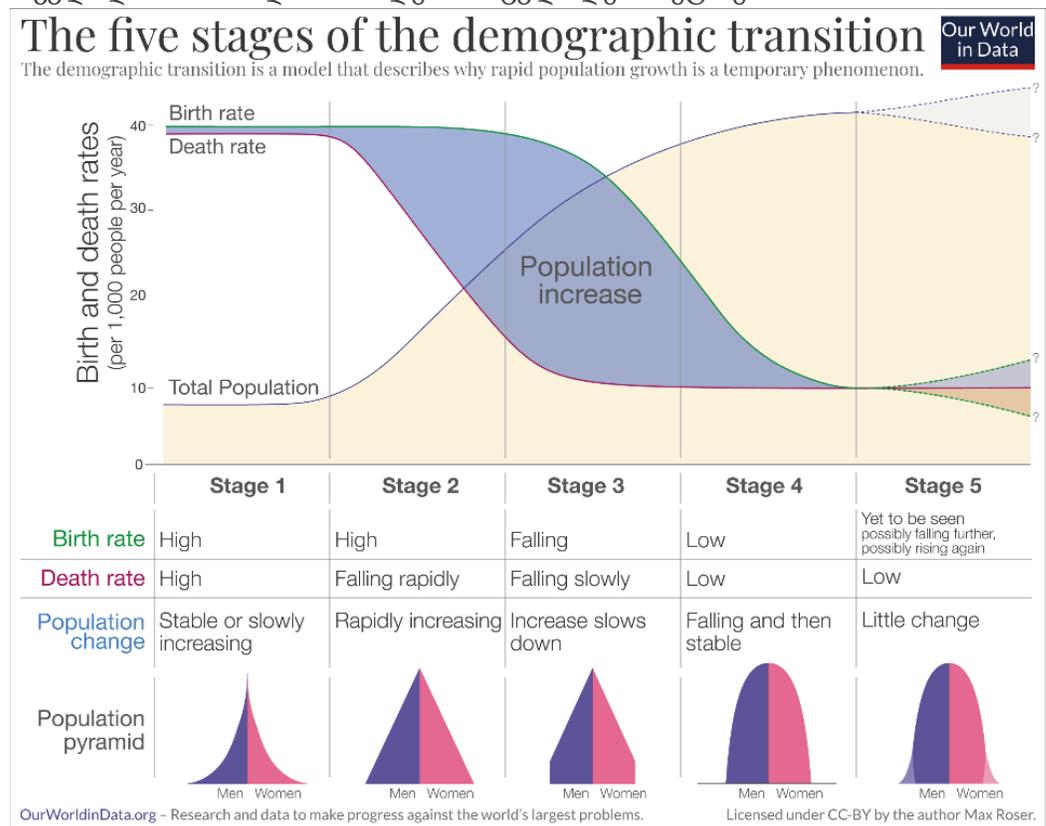
შესავალი

ბოლო შვიდი ათწლეულის განმავლობაში შობადობის შემცირება მსოფლიოს მასშტაბით ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან დემოგრაფიულ ტრანსფორმაციად იქცა. გლობალური შობადობის ჯამური კოეფიციენტი (TFR), რომელიც განისაზღვრება როგორც შვილების საშუალო რაოდენობა, რომელსაც ქალი გააჩენდა იმ შემთხვევაში, თუ მისი რეპროდუქციული ცხოვრების განმავლობაში შენარჩუნდებოდა ასაკობრივი შობადობის ამჟამინდელი მაჩვენებლები, 1960-იანი წლების დასაწყისში თითო ქალზე დაახლოებით ხუთი ბავშვიდან 2020-იანი წლების დასაწყისში დაახლოებით 2.3 ბავშვამდე შემცირდა (United Nations, 2022; Ritchie, Spooner & Roser, 2023). მიუხედავად იმისა, რომ შობადობის კლების ტემპი და დრო რეგიონებს შორის განსხვავდებოდა, საერთო ტენდენცია თანმიმდევრული იყო. მაღალი შემოსავლის მქონე ქვეყნების უმეტესობამ შობადობის ჩანაცვლების დონეს (დაახლოებით 2.1 ბავშვი თითო ქალზე) მეოცე საუკუნის ბოლოსთვის მიაღწია და მას შემდეგ ამ ნიშნულზე ქვემოთ რჩება. საშუალო შემოსავლის მქონე ბევრი ქვეყანა ამ ტენდენციას მეოცე საუკუნის ბოლოსა და ოცდამეერთე საუკუნის დასაწყისში შეუერთდა. ისტორიულად მაღალი შობადობის მქონე რეგიონებშიც კი, როგორცაა სუბსაჰარული აფრიკა, შობადობის მდგრადი შემცირება დაიწყო (United Nations, 2022).

ეს გლობალური ტენდენციები, როგორც წესი, დემოგრაფიული გარდაქმნის თეორიის ფარგლებში განიმარტება, რომელიც აღწერს გადასვლას მაღალი სიკვდილიანობისა და მაღალი შობადობის რეჟიმებიდან იმ რეჟიმებზე, რომლებიც ხასიათდება დაბალი სიკვდილიანობითა და დაბალი შობადობით, მაშინ როდესაც საზოგადოებები გადაიან ეკონომიკურ, სოციალურ და ინსტიტუციურ ტრანსფორმაციას (Notestein, 1945). თეორიის კლასიკურ, ოთხსაფეხურიან ფორმულირებაში სიკვდილიანობა პირველად მცირდება ჯანმრთელობის, სანიტარული პირობებისა და კვების გაუმჯობესების შედეგად, რის შემდეგაც შობადობა თანდათან იკლებს, რადგან ოჯახების ზომასთან დაკავშირებული პრეფერენციები ახალ ეკონომიკურ და სოციალურ პირობებს ერგება. საბოლოო ეტაპი, როგორც წესი, ასოცირდება დემოგრაფიულ სტაბილიზაციასთან, როდესაც დაბალი შობადობა და დაბალი სიკვდილიანობა მოსახლეობის ნელ ან თითქმის ნულოვან ზრდას განაპირობებს. თუმცა, თანამედროვე დემოგრაფიული კვლევები მიუთითებს,

რომ ბევრი განვითარებული ეკონომიკა ამ წონასწორობას გასცდა და გადავიდა ჩანაცვლების დონეზე დაბალი შობადობის მდგრად ფაზაში, რომელსაც თან ახლავს მოსახლეობის დაბერება და ბუნებრივი კლების პროცესი, რაც ზოგჯერ დემოგრაფიული გარდაქმნის „მეხუთე ეტაპად“ მოიხსენიება (Lesthaeghe, 2010; United Nations, 2022).

გრაფიკი 1. დემოგრაფიული გადასვლის მოდელი: შობადობის, სიკვდილიანობისა და მოსახლეობის ცვლილების ეტაპები

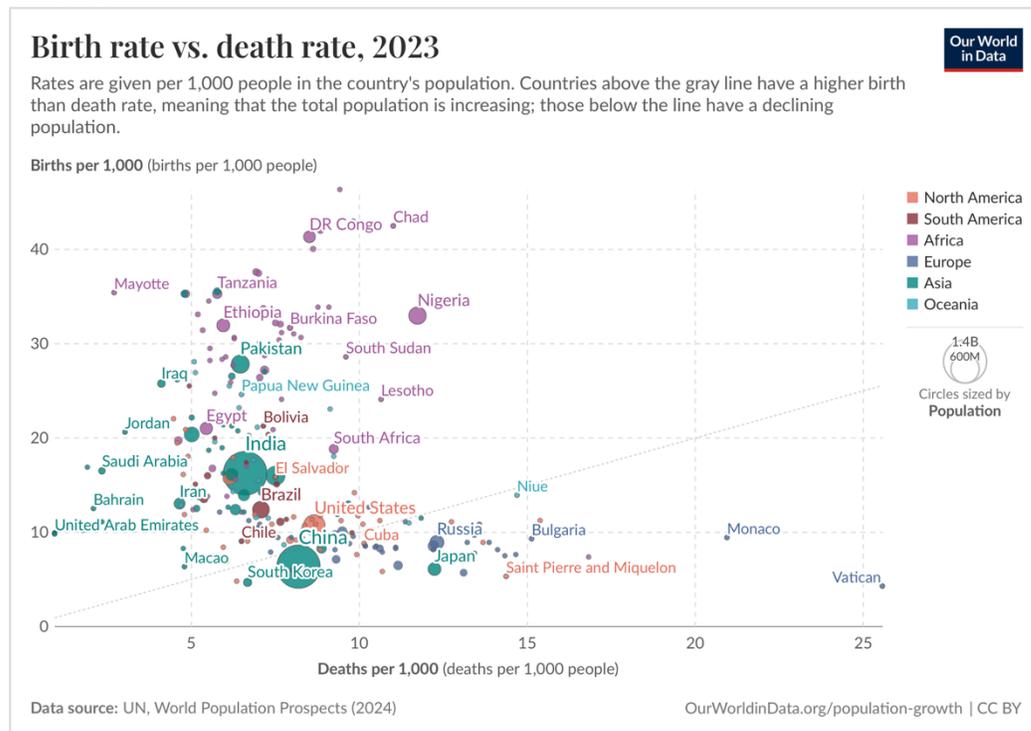

წყარო: Our World in Data

ქვეყნებს შორის ემპირიული შედარებები კიდევ უფრო ნათლად აჩვენებს, თუ როგორ ნაწილდებიან ქვეყნები დემოგრაფიული გარდაქმნის სხვადასხვა ეტაპზე. ამ განსხვავებების დაკვირვების ერთ-ერთი გზაა შობადობისა და სიკვდილიანობის საერთო კოეფიციენტების ერთობლივი განაწილების ანალიზი. ქვეყნები, სადაც შობადობის მაჩვენებელი მნიშვნელოვნად აღემატება სიკვდილიანობას, როგორც წესი, ხასიათდებიან მოსახლეობის სწრაფი ზრდით და მიეკუთვნებიან დემოგრაფიული გარდაქმნის ადრეულ

ეტაპებს. ამის საპირისპიროდ, ქვეყნები, სადაც შობადობა დაბალია, ხოლო სიკვდილიანობა შედარებით მაღალია – რაც ხშირად მოსახლეობის დაბერებას იწვევს – უფრო მეტად ხასიათდებიან ნელი ზრდით ან მოსახლეობის ბუნებრივი კლების პროცესით. როგორც მე-2 გრაფიკზეა ნაჩვენები, მაღალი შემოსავლის მქონე ქვეყნების უმეტესობა და საშუალო შემოსავლის მქონე ქვეყნების მზარდი ნაწილი კონცენტრირებულია დაბალი შობადობისა და დაბალი სიკვდილიანობის ზონაში, რაც დემოგრაფიული გარდაქმნის მოწინავე ეტაპებზე მიუთითებს. ამავე დროს, სუბსაჰარულ აფრიკაში მრავალი ქვეყანა კვლავ ხასიათდება მაღალი შობადობითა და შედარებით მაღალი სიკვდილიანობით, რაც გარდაქმნის უფრო ადრეულ ეტაპებზე მიაწინებს.

გრაფიკი 2. შობადობისა და სიკვდილიანობის მაჩვენებლები ქვეყნების მიხედვით, 2023

წყარო: Our World in Data

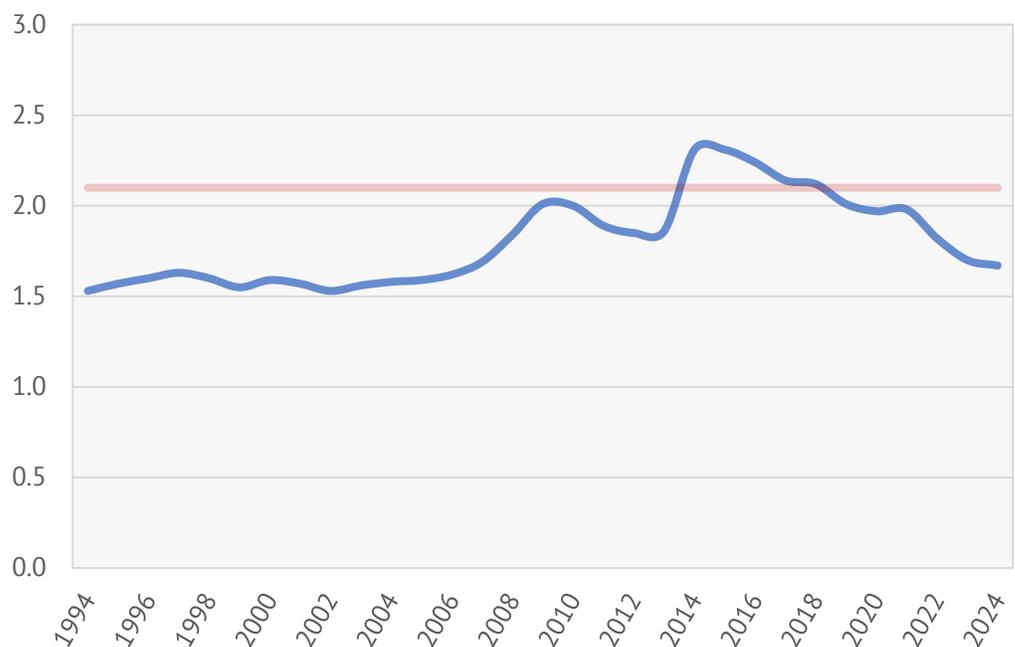
საქართველოში შობადობის ტენდენციები

ქართული დემოგრაფიული კვლევების მიხედვით, საქართველო მიეკუთვნება დემოგრაფიული გარდაქმნის მეოთხე ეტაპს, რომელსაც ახასიათებს

შობადობისა და სიკვდილიანობის დაბალი მაჩვენებლები და მცირე ზომის ოჯახების დომინირება (Meladze, 2023). თუმცა, შობადობის ჩანაცვლების დონეზე ქვემოთ ხანგრძლივად შენარჩუნება და მოსახლეობის ბუნებრივი კლების განმეორებითი პერიოდები მიუთითებს, რომ საქართველო სულ უფრო მეტად ავლენს პოსტსტაბილიზაციის დემოგრაფიული რეჟიმისთვის დამახასიათებელ ნიშნებს.

საქართველოში შობადობის ჯამური კოეფიციენტის დინამიკა 1990-იანი წლების შუა პერიოდიდან ნათლად ასახავს ამ პროცესს. საბჭოთა კავშირის დაშლასთან დაკავშირებული ეკონომიკური და ინსტიტუციური შოკების შემდეგ შობადობა მკვეთრად შემცირდა და ათ წელზე მეტი ხნის განმავლობაში მნიშვნელოვნად ჩამოუვარდებოდა ჩანაცვლების დონეს. 2000-იანი წლების ბოლოს შობადობა დროებით გაიზარდა და 2010-იანი წლების შუა პერიოდში მცირე ხნით გადააჭარბა კიდევ ჩანაცვლების დონეს. თუმცა, აღდგენის ეს პერიოდი ხანმოკლე აღმოჩნდა. 2016 წლის შემდეგ შობადობამ კვლავ კლების ტენდენცია მიიღო, ისევ ჩამოცდა ჩანაცვლების დონეს და 2020-იანი წლების დასაწყისში მკაფიოდ დაბალ ნიშნულზე დაფიქსირდა.

გრაფიკი 3. შობადობის ჯამური კოეფიციენტი (TFR) საქართველოში, 1994–2024

წყარო: საქსტატი

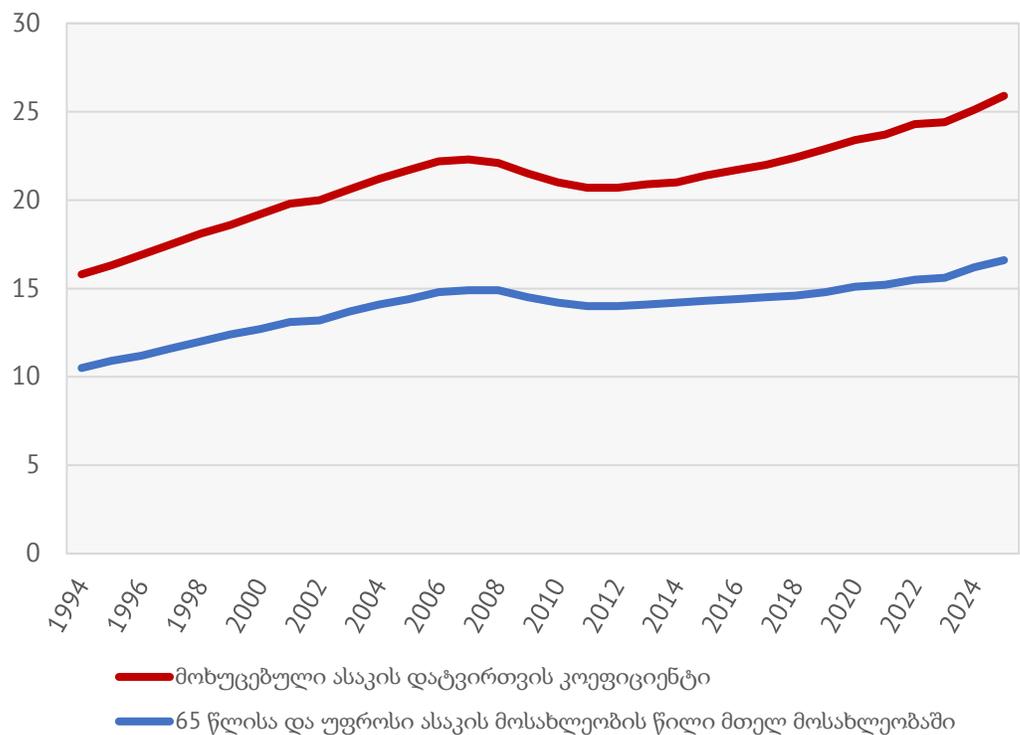
დამატებით, მთლიანი რეპროდუქციის კოეფიციენტი (GRR) – ქალის მიერ სიცოცხლის განმავლობაში დაბადებული გოგონების რაოდენობა და წმინდა რეპროდუქციის კოეფიციენტი (NRR) – იმ გოგონების რაოდენობა, რომლებიც აღწევენ რეპროდუქციულ ასაკს, პირდაპირი ინდიკატორებია თაობათა ჩანაცვლების შესაფასებლად. ბოლო ათწლეულებში ორივე მაჩვენებელი, როგორც წესი, ჩანაცვლების ზღვარს ქვემოთ რჩებოდა, რაც მიუთითებს, რომ ქალთა თანმიმდევრული თაობები სრულად ვერ ანაცვლებენ საკუთარ თავს. ეს ტენდენცია აისახება ბუნებრივი მატების კოეფიციენტის დინამიკაშიც, რომელიც შობადობასა და სიკვდილიანობას შორის სხვაობას წარმოადგენს და რომელიც ნულთან ახლოს მერყეობდა და პერიოდულად უარყოფით მნიშვნელობასაც იღებდა. ერთობლივად ეს მაჩვენებლები ადასტურებს, რომ შობადობის ბოლოდროინდელი მერყეობები მიმდინარეობს უფრო ფართო დემოგრაფიულ კონტექსტში, რომელიც ხასიათდება არასრული თაობათაშორისი ჩანაცვლებითა და სუსტი ან უარყოფითი ბუნებრივი მატებით. რეპროდუქციის კოეფიციენტებისა და ბუნებრივი მატების დინამიკა წარმოდგენილია დანართის გრაფიკებში A2 და A3.

შობადობის ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში ჩანაცვლების დონეზე ქვემოთ დარჩენა მხოლოდ წლიური დაბადებების მერყეობით არ შემოიფარგლება და უფრო ფართო შედეგებს იწვევს. როდესაც ქალთა თანმიმდევრული თაობები საჭირო რაოდენობაზე ნაკლებ გოგონას აჩენენ, ახალგაზრდა თაობების ზომა თანდათან მცირდება. დროთა განმავლობაში ეს პროცესი ცვლის მოსახლეობის ასაკობრივ სტრუქტურას – მცირდება ახალგაზრდა ასაკობრივი ჯგუფების წილი და იზრდება ხანდაზმული მოსახლეობის წილი. შესაბამისად, შობადობის შემცირება წარმოადგენს მოსახლეობის გრძელვადიანი დაბერების ერთ-ერთ ძირითად დემოგრაფიულ მექანიზმს.

ბოლო სამი ათწლეულის განმავლობაში საქართველოს ასაკობრივი სტრუქტურის ცვლილებები ნათლად ასახავს ამ პროცესს. მაშინაც კი, თუ შობადობა მიმდინარე დონეზე დასტაბილურდება, დემოგრაფიული დინამიკა კვლავ განისაზღვრება ახალგაზრდა თაობების შემცირებითა და ხანდაზმული მოსახლეობის ზრდით. 1990-იანი წლების შუა პერიოდიდან 65 წლის და უფროსი ასაკის მოსახლეობის წილი სტაბილურად იზრდება და 2020-იანი წლების შუა პერიოდში დაახლოებით მოსახლეობის ერთ მეექვსედს აღწევს. ეს

ზრდა განსაკუთრებით გამოხატულია ქალებში, რაც მათი უფრო მაღალი სიცოცხლის ხანგრძლივობით აიხსნება.

გრაფიკი 4. მოსახლეობის დაბერება საქართველოში: 65+ ასაკის მოსახლეობის წილი და მოხუცებული ასაკის დატვირთვის კოეფიციენტი, 1994–2025

წყარო: საქსტატი

მოსახლეობის დაბერების სტრუქტურული შედეგები დამატებით აისახება მოხუცებული ასაკის დატვირთვის კოეფიციენტში, რომელიც განისაზღვრება როგორც 65 წლის და უფროსი ასაკის ადამიანების რაოდენობა ყოველ 100 სამუშაო ასაკის მოსახლეზე. ბოლო სამი ათწლეულის განმავლობაში ეს მაჩვენებელი საქართველოში მნიშვნელოვნად გაიზარდა, რაც პროდუქტიულ მოსახლეობაზე მზარდ დემოგრაფიულ ტვირთზე მიუთითებს. დატვირთვის კოეფიციენტის ზრდა გულისხმობს მზარდ წნეხს საპენსიო სისტემაზე, ჯანდაცვის დაფინანსებასა და, ზოგადად, საჯარო ხარჯებზე. დაგროვებით საპენსიო სისტემაში (pay-as-you-go) გადამხდელებთან შედარებით პენსიონერთა რაოდენობის ზრდამ შესაძლოა საჭირო გახადოს ისეთი

ცვლილებები, როგორცაა შენატანების გაზრდა, საპენსიო ასაკის გადავადება ან ფისკალური ტრანსფერების ზრდა.

ამ ფონზე, იმის განსაზღვრა, ასახავს თუ არა შობადობის ბოლოდროინდელი მერყეობები ოჯახების ზომასთან დაკავშირებული პრეფერენციების გრძელვადიან ცვლილებებს, თუ მხოლოდ შვილების გაჩენის გადავადებასთან დაკავშირებულ დროით ეფექტებს, კრიტიკულად მნიშვნელოვანია საქართველოს დემოგრაფიული ტრანექტორიის გასაგებად. ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად, მომდევნო თავი ანალიზებს ასაკობრივ შობადობის მაჩვენებლებს, შობადობის რიგითობის სტრუქტურას და კოჰორტულ შობადობას, რათა გაიმიჯნოს ტემპისა და რაოდენობრივი ეფექტების შედარებითი გავლენა შობადობის ბოლოდროინდელ დინამიკაში.

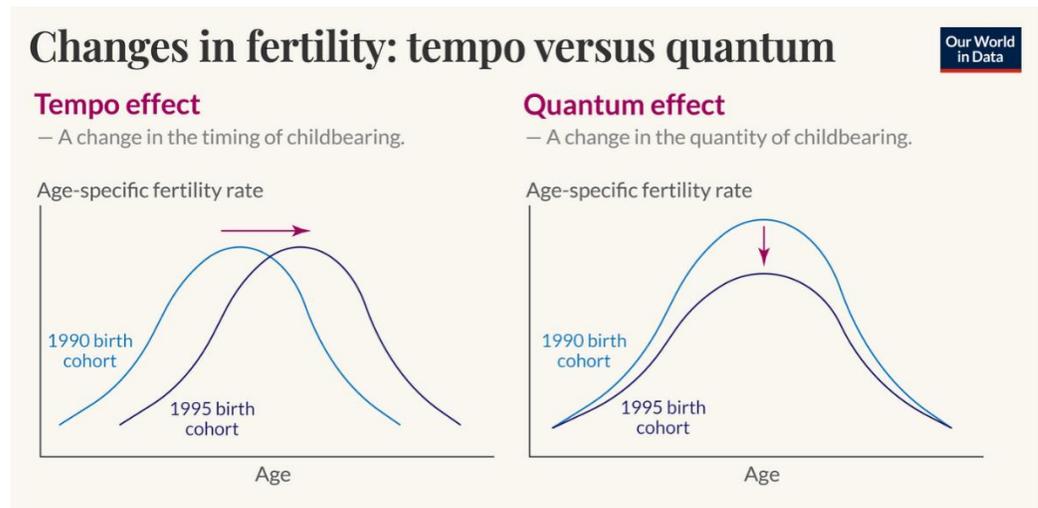
ტემპისა და რაოდენობრივი ეფექტები შობადობის დინამიკაში

ბოლოდროინდელი შობადობის ცვლილებების გააზრება მოითხოვს ამ ცვლილების ორი ძირეულად განსხვავებული წყაროს გამოიჯნას: რაოდენობრივ (quantum) და ტემპის (tempo) ეფექტების. რაოდენობრივი ეფექტი გულისხმობს ქალების მიერ სიცოცხლის განმავლობაში გაჩენილ შვილთა რაოდენობის ცვლილებას, რასაც ხშირად ასახავს კოჰორტული შობადობა ან ოჯახის ზომა. ტემპი, თავის მხრივ, გულისხმობს შვილის გაჩენის დროის ცვლილებებს, მაგალითად, პირველ შვილის გაჩენის გადავადებას ან შემდგომი დაბადებების გადადებას. შობადობის ჯამური კოეფიციენტი (TFR) დროის გარკვეულ პერიოდს ეხება და კონკრეტულ წელს დაბადებებს ასახავს, ამიტომ მგრძნობიარეა შობადობის დროითი ცვლილებების მიმართ. თუ დედები ბავშვს გვიან ასაკში გააჩენენ, TFR შეიძლება დროებით შემცირდეს, მაშინაც კი, თუ ქალები საბოლოოდ იგივე რაოდენობის შვილებს აჩენენ. მეორე მხრივ, ადრეულ ასაკში გაჩენილმა შვილმა შეიძლება დროებით გაზარდოს TFR, რაც არ ნიშნავს შობადობის მუდმივ ზრდას.

მე-5 გრაფიკი აჩვენებს შინაარსობრივ განსხვავებას ამ მექანიზმებს შორის. ტემპის ეფექტი გადაადგილებს შობადობის გრაფიკს უფროსი ასაკებისკენ, ისე, რომ ქალების საბოლოო შვილის რაოდენობა არ იცვლება, ხოლო რაოდენობრივი ეფექტი ცვლის შობადობის საერთო დონეს ოჯახის სრული

ზომის ცვლილებით. ეს განსხვავება მნიშვნელოვანია პერიოდული TFR-ის ინტერპრეტაციისთვის, რადგან TFR აერთიანებს ორივე ეფექტს და შესაძლოა დამალოს შობადობის ცვლილებების საფუძვლიანი დინამიკა.

გრაფიკი 5. ნაყოფიერების ცვლილებები: ტემპი რაოდენობრივის წინააღმდეგ (სქემატური ილუსტრაცია)

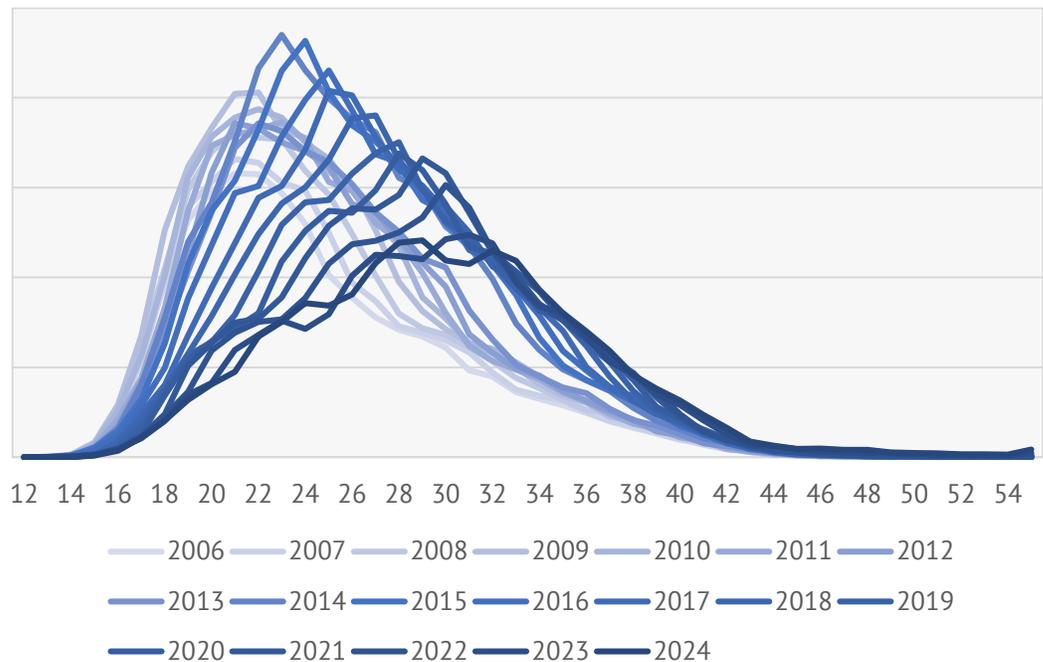

წყარო: Our World in Data

საქართველოში, შობადობის დინამიკის მხოლოდ პერიოდული ინდიკატორებით ანალიზმა შესაძლოა დამალოს შობადობის დროის მნიშვნელოვანი სტრუქტურული ცვლილებები. ამ დინამიკის უკეთ გასაგებად, შესაძლებელია ასაკობრივი შობადობის მაჩვენებლების (ASFR) ანალიზი კალენდარული წლების მიხედვით. მე-6 გრაფიკი წარმოადგენს Lexis-ის დაფუძნებული ასაკობრივი პროფილიდან მიღებული შობადობის გრაფიკების განაწილებას. გრაფიკზე ნაჩვენებია შობადობის ასაკობრივი სურათის ცვლილება დროთა განმავლობაში: ადრეულ წლებში შობადობის პიკი უფრო გამოხატულია ახალგაზრდა ასაკში, მაშინ როდესაც უფრო ბოლოდროინდელი გრაფიკები შედარებით დაბალ შობადობას აჩვენებს ოციდან ოცდაათ წლამდე ასაკში მყოფ ქალებში და გაზრდილ შობადობას გვიან რეპროდუქციულ ასაკში. შობადობის გრაფიკის მარჯვნივ გადაადგილება მიუთითებს, რომ შობადობის მზარდი წილი რეპროდუქციული ციკლის გვიანდელ ეტაპზე ხდება. ეს ტენდენცია შეესაბამება მშობიარობის გადადებას, ფენომენს, რომელიც ფართოდ არის

დოკუმენტირებული დემოგრაფიული გარდამავალი პერიოდის მოწინავე ეტაპებზე მყოფ ქვეყნებში.

გრაფიკი 6. ასაკობრივად სპეციფიკური შობადობის მაჩვენებლები კალენდარული წლის მიხედვით (Lexis-ის პროფილები), საქართველო, 2006–2024

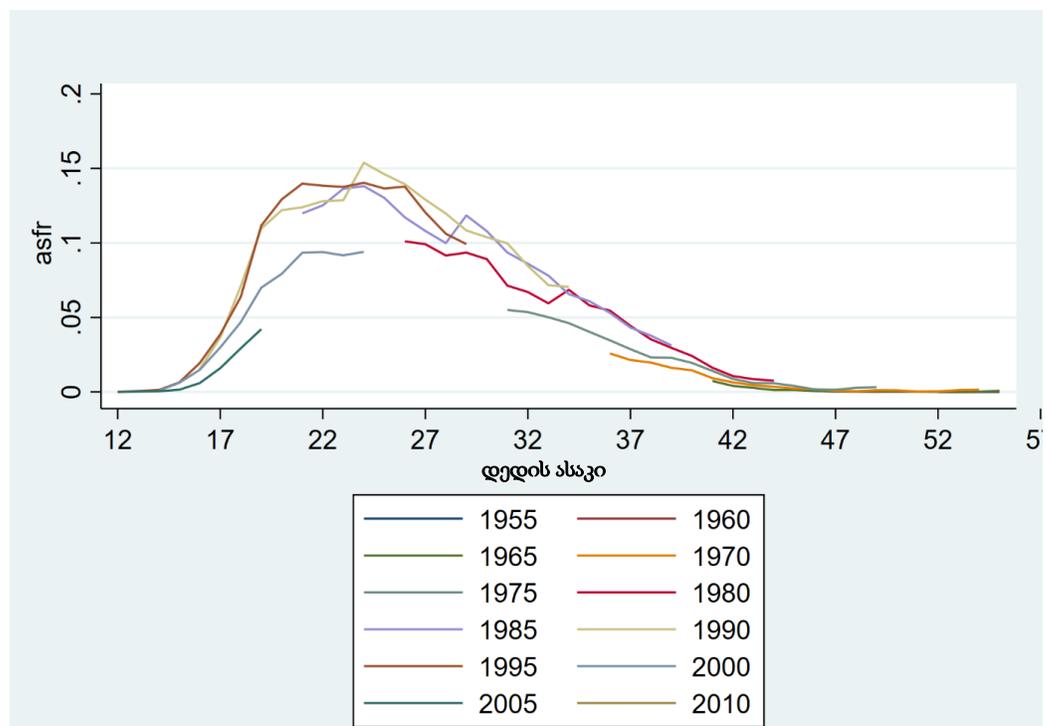

წყარო: საქსტატი; ავტორების გამოთვლები Lexis-ის ცხრილებზე დაყრდნობით

მიუხედავად იმისა, რომ პერიოდის ASFR გრაფიკები ავლენს, თუ როგორ ვითარდება შობადობა კალენდარული წლების განმავლობაში, კოჰორტის ანალიზი იძლევა დამატებით წარმოდგენას იმის შესახებ, ხდება თუ არა დაგვიანებული შობადობა სიცოცხლის გვიან პერიოდში. მე-7 გრაფიკი იკვლევს შობადობის ნიმუშებს შობადობის კოჰორტის მიხედვით ხუთწლიანი კოჰორტის ინტერვალების გამოყენებით. კოჰორტის მრუდები მიუთითებს, რომ ადრეულ კოჰორტებში შედარებით მაღალი შობადობა დაფიქსირდა უფრო ახალგაზრდა ასაკში, მაშინ როდესაც უფრო ახალ კოჰორტებში დაბალი შობადობა დაფიქსირდა ადრეულ ზრდასრულ ასაკში, მაგრამ შედარებით მაღალი შობადობა ზრდასრულ ასაკში. ეს ტენდენცია კვლავ შეესაბამება შობადობის გადავადებას, რაც ასახავს შობადობის დროის თანდათანობით გადასვლას უფრო ხანდაზმული რეპროდუქციული ასაკისკენ.

თუმცა, უნდა აღინიშნოს მნიშვნელოვანი მეთოდოლოგიური შეზღუდვა. უფრო ახალი კოჰორტებისთვის ხელმისაწვდომი მონაცემები მათი რეპროდუქციული სიცოცხლის მხოლოდ ნაწილს მოიცავს, რაც იმას ნიშნავს, რომ მათი სრული ნაყოფიერების დაკვირვება ჯერ კიდევ შეუძლებელია. შესაბამისად, მიუხედავად იმისა, რომ კოჰორტული ნიმუშები ნათლად მიუთითებს შობადობის დროის ცვლილებებზე, ისინი არ იძლევა საბოლოო შეფასების საშუალებას, სრულად აღდგება თუ არა გადავადებული შობადობა მოგვიანებით ასაკში. ამიტომ, გაურკვეველი რჩება, ასახავს თუ არა აღნიშნული გადავადება მხოლოდ ტემპის ეფექტებს, თუ მას თან ახლავს ოჯახის სრული ზომის ცვლილებები (რაოდენობრივი ეფექტები). შედეგად, კოჰორტული მტკიცებულებები უნდა იქნას განმარტებული, როგორც ნაყოფიერების დროის მნიშვნელოვანი ცვლილებების მაჩვენებელი, ხოლო პოტენციური რაოდენობრივი ცვლილებებს ჯერ ვერ გამოირიცხება.

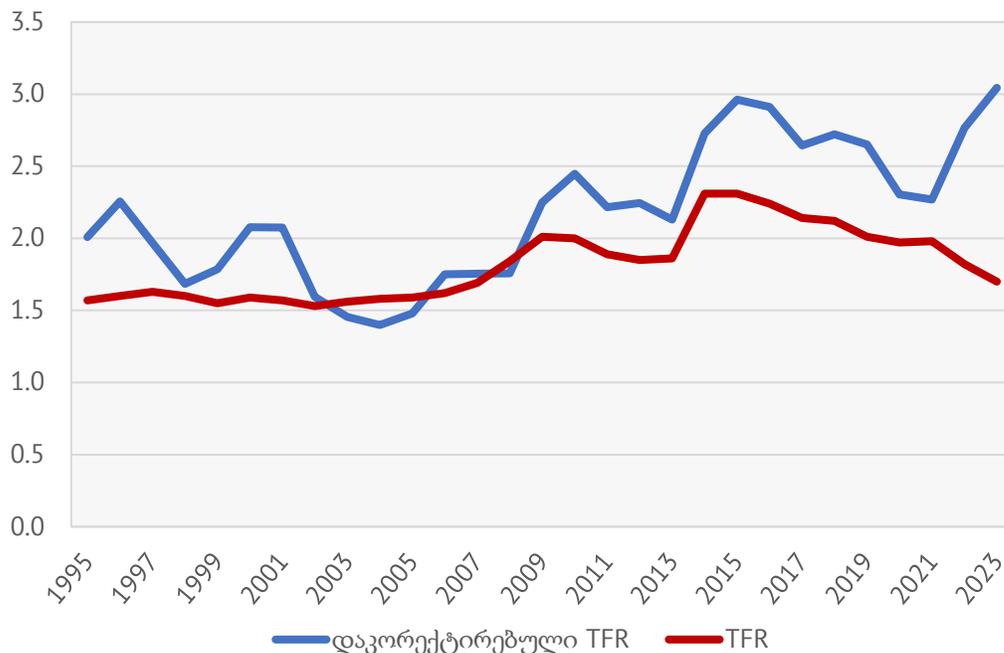
გრაფიკი 7. ასაკობრივად სპეციფიკური შობადობის მაჩვენებლები ასაკისა და კოჰორტის მიხედვით (5 წლიანი ინტერვალებით)

წყარო: საქსტატი; ავტორების გამოთვლები

დროის ცვლილებების გავლენა პერიოდის ნაყოფიერების ინდიკატორებზე შეიძლება შემოწმდეს ტემპზე კორექტირებული საზომებითაც. მე-8 გრაფიკი ადარებს ჩვეულებრივი პერიოდის TFR-ს ტემპზე კორექტირებულ TFR-ს, რომელიც მიღებულია ბონგარტს-ფინის კორექტირების გამოყენებით. ეს მეთოდი ცდილობს პერიოდის TFR-ის კორექტირებას ბავშვის გაჩენის საშუალო ასაკის ცვლილებებით გამოწვეული გამრუდების გათვალისწინებით, რითაც იძლევა ნაყოფიერების შეფასებას, რომელიც გამორიცხავს დროის ცვლილებებს. საქართველოში კორექტირებული სერია ხშირად უფრო მაღალია, ვიდრე დაკვირვებული პერიოდის TFR, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ პერიოდის ნაყოფიერების დაკვირვებული შემცირების ნაწილი ასახავს გადავადების ეფექტებს და არა მხოლოდ დასრულებული ოჯახის ზომის შემცირებას. ამავდროულად, ბონგარტს-ფინის კორექტირება სიფრთხილით უნდა იქნას განმარტებული. მეთოდი ეყრდნობა ნაყოფიერების გრაფიკების სტაბილურობისა და დროის ცვლილებებსა და ნაყოფიერების მაჩვენებლებს შორის ურთიერთკავშირის შესახებ ვარაუდებს და, შესაბამისად, პირდაპირ არ ზომავს დასრულებული კოჰორტის ნაყოფიერებას. ამის ნაცვლად, ის იძლევა ანალიტიკურ მაჩვენებელს პერიოდის ნაყოფიერების ინდიკატორებში ტემპის დამახინჯების პოტენციური მასშტაბების შესახებ.

გრაფიკი 8. პერიოდული შობადობის ჯამური კოეფიციენტი და ბონგარტს-ფინი ტემპით რეგულირებული TFR, საქართველო, 1995–2023

წყარო: საქსტატი; ავტორების გამოთვლები, Bongaarts და Feeney (1998, 2000)

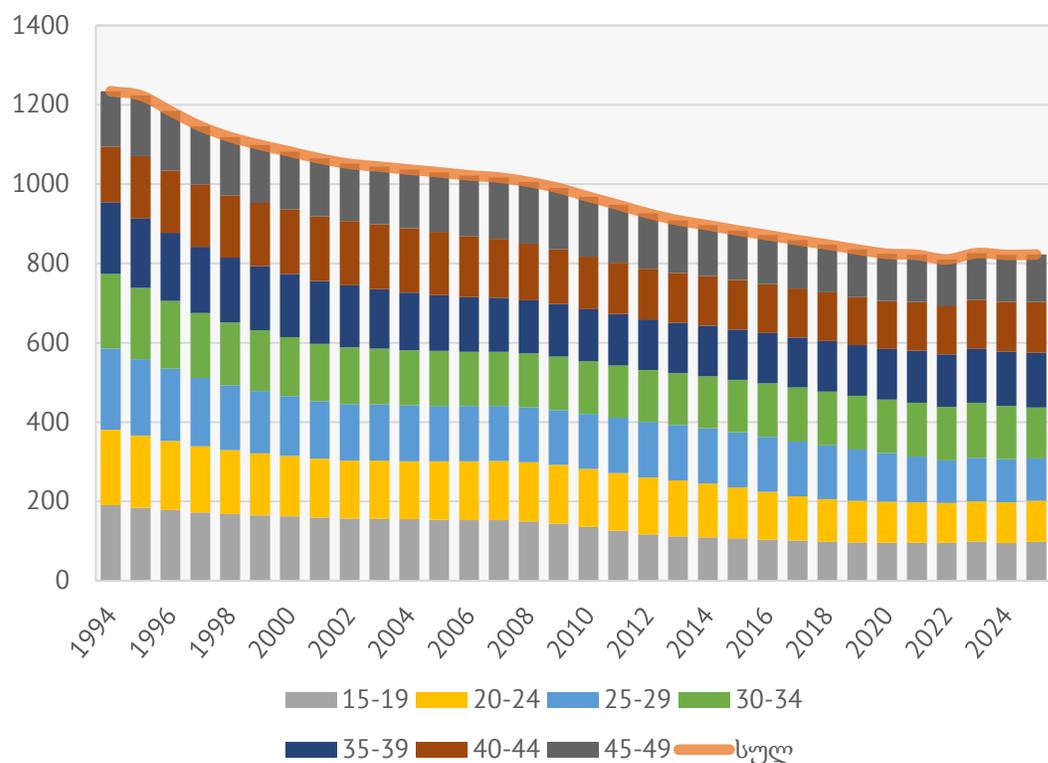
სტრუქტურული დემოგრაფიული შეზღუდვები: რეპროდუქციული ასაკის ქალთა რაოდენობის შემცირება

შობადობის ცვლილებებთან ერთად, დემოგრაფიულ შედეგებზე ძლიერ გავლენას ახდენს რეპროდუქციული ასაკის ქალთა პოპულაციის ზომა და ასაკობრივი სტრუქტურა. მიუხედავად შობადობის შემდგომი კლების არარსებობისა, რეპროდუქციულ ასაკში მყოფი ქალების შემცირება ავტომატურად ამცირებს შესაძლო დაბადებების რაოდენობას. საქართველოში ეს სტრუქტურული ფაქტორი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი გახდა პოსტ-საბჭოთა გარდამავალი პერიოდის დემოგრაფიული პროცესების შედეგად.

მე-9 გრაფიკი აჩვენებს ფერტილური ასაკის (15–49 წლის) ქალთა რაოდენობის დინამიკას საქართველოში 1994 წლიდან. გრაფიკი ასახავს რეპროდუქციული ასაკის ქალთა რაოდენობის მკვეთრ და მუდმივ კლებას: 1990-იანი წლების შუა პერიოდში მათი რაოდენობა 1.2 მილიონს აღემატებოდა, ხოლო 2020-იანი

წლების დასაწყისში დაახლოებით 820 ათასამდე შემცირდა, რაც სამი ათწლეულის განმავლობაში დაახლოებით ერთი მესამედით შემცირებას წარმოადგენს. ეს ტენდენცია ასახავს გრძელვადიან დემოგრაფიულ პროცესებს, რომლებიც დიდწილად დამოუკიდებელია მოკლევადიანი შობადობის მერყეობაზე.

გრაფიკი 9. ფერტილური ასაკის (15-49 წლის) ქალთა რაოდენობის დინამიკა საქართველოში, 1994–2025

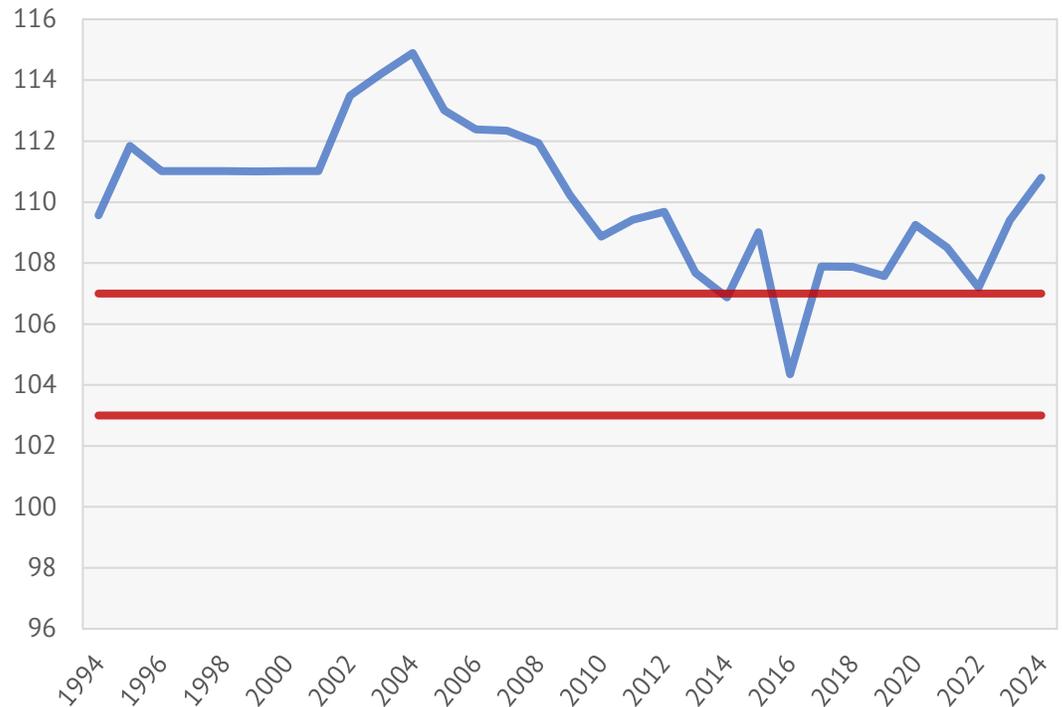
წყარო: საქსტატი; ავტორების გამოთვლები

კლება, პირველ რიგში, 1990-იანი წლების ეკონომიკური და პოლიტიკური კრიზისის დროს შობადობის მკვეთრ შემცირებას ასახავს. ამ პერიოდში დაბადებული მცირერიცხოვანი კოჰორტები ამჟამად რეპროდუქციულ ასაკში შედიან, რაც ამცირებს მშობიარობის უნარის მქონე ქალების საერთო რაოდენობას. ეს დემოგრაფიული იმპულსის კლასიკურ შემთხვევას წარმოადგენს, რომლის მიხედვითაც წარსული შობადობის ქცევა ათწლეულების განმავლობაში აგრძელებს მოსახლეობის დინამიკის ფორმირებას.

კიდევ ერთი დემოგრაფიული ფაქტორი, რომელიც გავლენას ახდენს მოსახლეობის მომავალ რეპროდუქციულ პოტენციალზე, არის შობადობისას სქესობრივი თანაფარდობა (SRB). ბუნებრივ ბიოლოგიურ პირობებში, შობადობისას სქესობრივი თანაფარდობა, როგორც წესი, მერყეობს 103-დან 107-მდე მამრობითი სქესის 100 დაბადებულ გოგონაზე. თუმცა, 1990-იანი წლების ბოლოს და 2000-იანი წლების დასაწყისში საქართველოში მნიშვნელოვნად გაიზარდა შობადობისას სქესობრივი თანაფარდობა, რაც ასახავს სქესის მიხედვით შერჩევითი შობადობის ფენომენს, რომელიც გაჩნდა სამხრეთ კავკასიის რამდენიმე ქვეყანაში და აღმოსავლეთ ევროპის ნაწილებში.

მე-10 გრაფიკი ასახავს შობადობის სქესობრივი თანაფარდობის ევოლუციას საქართველოში. მაჩვენებელმა მნიშვნელოვნად გადააჭარბა ბუნებრივ დიაპაზონს 2000-იანი წლების დასაწყისში და მიაღწია 114 მამრობითი სქესის 100 დაბადებულ გოგონაზე მეტ დონეს. მიუხედავად იმისა, რომ თანაფარდობა თანდათან შემცირდა 2010-იანი წლების შუა პერიოდიდან და მიუახლოვდა ბიოლოგიურად ნორმალურ მნიშვნელობებს, ადრეულმა დისბალანსმა წარმოქმნა შედარებით მცირე რაოდენობის მდედრობითი კოჰორტები. რადგან ეს კოჰორტები ახლა რეპროდუქციულ ასაკში შედიან, სქესობრივი თანაფარდობის ადრეული გადახრა ხელს უწყობს პოტენციური დედების რაოდენობის შემცირებას.

გრაფიკი 10. 1994–2024 წლებში საქართველოში ცოცხალი დაბადებები სქესით და სქესობრივი შეფარდება დაბადებებზე

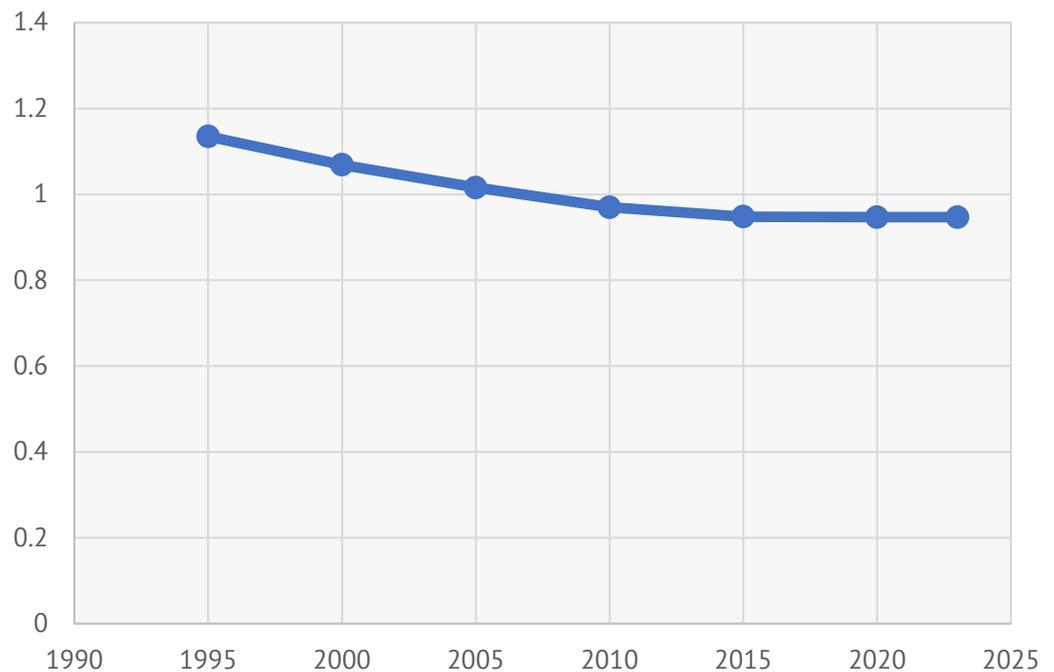
წყარო: საესტატი

ამ სტრუქტურული ცვლილებების გრძელვადიანი დემოგრაფიული შედეგების შესწავლა შესაძლებელია ქალების მთლიანი ზრდის პოტენციალის მეშვეობითაც, რომელიც ასახავს მომავალი რეპროდუქციის დემოგრაფიულ შესაძლებლობებს ქალი მოსახლეობის ასაკობრივი სტრუქტურის საფუძველზე. ინდიკატორი ზომავს ახალგაზრდა ქალი კოჰორტების ფარდობით ზომას უკვე რეპროდუქციულ ასაკში მყოფ ქალებთან შედარებით და, შესაბამისად, ასახავს მომავალი შობადობის დემოგრაფიულ პირობებს.

მე-11 გრაფიკი წარმოადგენს საქართველოში ქალების მთლიანი ზრდის პოტენციალის დინამიკას. ინდიკატორი აჩვენებს სტაბილურ კლებას 1990-იანი წლების შუა პერიოდში დაახლოებით 1.13-დან ბოლო წლებში 0.95-თან ახლოს მაჩვენებლებამდე. ერთეულზე დაბალი მნიშვნელობები მიუთითებს, რომ ქალთა ახალგაზრდა კოჰორტები უფრო მცირეა, ვიდრე ამჟამად რეპროდუქციულ ასაკში მყოფი ქალების რაოდენობა, რაც გულისხმობს, რომ რეპროდუქციულ ასაკში შესული ქალების რაოდენობა მომავალშიც

გააგრძელებს შემცირებას. შესაბამისად, მაშინაც კი, თუ შობადობის მაჩვენებლები დასტაბილურდება ან ზომიერად გაიზრდება, შობადობის აბსოლუტური რაოდენობა შეიძლება შეზღუდული დარჩეს რეპროდუქციული ასაკის ქალი მოსახლეობის რაოდენობის შემცირებით.

გრაფიკი 11. ქალთა მთლიანი ზრდის პოტენციალი საქართველოში

წყარო: Meladze (2023)

შენიშვნა: მაჩვენებლის გამოთვლის მეთოდოლოგია წარმოდგენილია მეთოდოლოგიურ ყუთში A2

შობადობის რიგითობის სტრუქტურისა და შობადობის ქცევის ცვლილებები

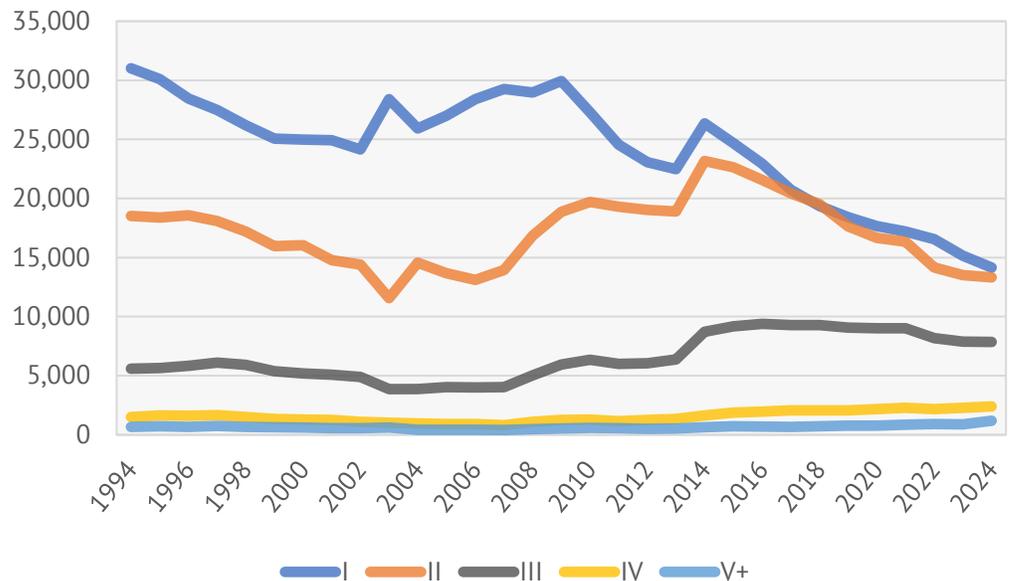
მიუხედავად იმისა, რომ წინა თავებში განხილული იყო შობადობის აგრეგირებული ინდიკატორები და სტრუქტურული დემოგრაფიული შეზღუდვები, დამატებითი ინფორმაციის მიღება შესაძლებელია შობადობის რიგითობის მიხედვით განაწილების ანალიზით, გამოკითხვებში გამონატულ შობადობის პრეფერენციებთან ერთად. ეს ინდიკატორები ოჯახის ფორმირების ქცევაზე დამატებით პერსპექტივებს გვთავაზობენ და გვეხმარებიან იმის დადგენაში, შობადობის შემცირება ძირითადად

განპირობებულია პრეფერენციების შეცვლით თუ იმ შეზღუდვებით, რომლებიც ხელს უშლის ოჯახებს სასურველი რაოდენობის შვილების ყოლაში.

მე-12 გრაფიკი წარმოადგენს საქართველოში 1994-დან 2024 წლამდე ცოცხლად დაბადებულთა რაოდენობას შობადობის რიგითობის მიხედვით. მონაცემები აჩვენებს პირველი დაბადებების რაოდენობის მნიშვნელოვან შემცირებას ბოლო სამი ათწლეულის განმავლობაში. 1990-იანი წლების შუა პერიოდში პირველი შობადობა ყოველწლიურად ოცდაათ ათასს აჭარბებდა, ხოლო 2020-იანი წლების დასაწყისისთვის მათი რიცხვი დაახლოებით ამ დონის ნახევრამდე შემცირდა.

მეორე შობადობა მსგავს ტრაექტორიას მიჰყვება, თუმცა მათი კლება გარკვეულწილად ნაკლებად გამოხატულია. ამავდროულად, მესამე და უფრო მაღალი რიგის შობადობა შედარებით უფრო სტაბილურ სქემას ავლენენ, მათი აბსოლუტური რიცხვი უფრო ნელა მცირდება, ვიდრე პირველი დაბადებების. შედეგად, დროთა განმავლობაში, დაბადებულთა საერთო რაოდენობაში უფრო მაღალი რიგის შობადობის წილი თანდათან გაიზარდა, ხოლო პირველი შობადობის წილი მნიშვნელოვნად შემცირდა.

გრაფიკი 12. ცოცხლად დაბადებულთა რაოდენობა შობადობის რიგითობის მიხედვით საქართველოში, 1994–2024 წწ.

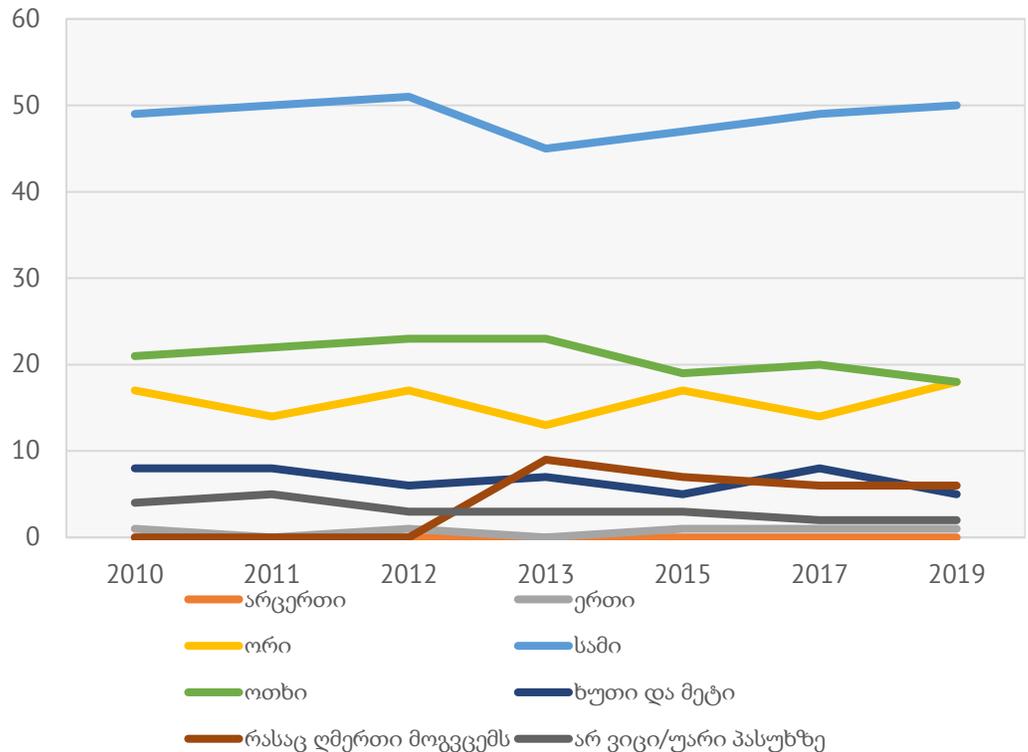

წყარო: საქსტატი

შობადობის შემადგენლობის ეს ცვლილება არ უნდა იქნას განმარტებული, როგორც დიდი ოჯახების რაოდენობის მკვეთრი ზრდა. პირიქით, ეს ძირითადად ასახავს შემადგენლობის ეფექტს: პირველი შობადობა უფრო სწრაფად შემცირდა, ვიდრე მაღალი რიგითობის შობადობა, რაც მექანიკურად ზრდის მესამე და შემდგომი შობადობის ფარდობით წონას მთლიან შობადობაში. შესაბამისად, აღნიშნული ტენდენცია მიუთითებს, რომ საქართველოში შობადობის შემცირება ძირითადად განპირობებულია იმ პირთა რაოდენობის შემცირებით, რომლებიც მშობლობაში შედიან ან მეორე შვილზე გადადიან და არა ყოველი შობადობის რიგითობის უნივერსალურ შემცირებით.

გამოკითხვის მონაცემები დამატებით პერსპექტივას იძლევა შობადობის ქცევაზე. მე-13 გრაფიკი წარმოადგენს საქართველოში ერთ ოჯახში ბავშვების იდეალური რაოდენობის ევოლუციას, კავკასიის ბარომეტრის კვლევის მონაცემების საფუძველზე. გამოკითხვის ყველა ტალღაზე, ყველაზე ხშირად მოხსენიებული ოჯახის იდეალური ზომაა სამი შვილი, შემდეგ ორი შვილი. რესპონდენტთა წილი, რომლებიც სამ შვილს ოჯახის იდეალურ ზომად მიიჩნევენ მოსახლეობის ნახევარს წარმოადგენენ, ხოლო ორი შვილის მიმართ პრეფერენციები დაახლოებით 13-დან 18 პროცენტამდე მერყეობს. ამავდროულად, იმ რესპონდენტთა წილი, რომლებიც ოთხ ან მეტ შვილს ოჯახის იდეალურ ზომად მიუთითებენ, რესპონდენტთა დაახლოებით ერთი მეხუთედია. ხოლო, იმ პირთა წილი, რომლებიც აცხადებენ, რომ ბავშვების იდეალური რაოდენობა ერთი ან არცერთია, ძალიან მცირეა.

გრაფიკი 13. ბავშვების იდეალური რაოდენობა ერთ ოჯახში საქართველოში (კავკასიის ბარომეტრის კვლევა), 2010–2019

წყარო: CRRC, კავკასიის ბარომეტრი

რელიგიური გავლენა და პატრიარქის ნათლობის ინიციატივა

სტრუქტურული დემოგრაფიული ფაქტორებისა და შობადობის პრეფერენციების გარდა, 2000-იანი წლების ბოლოს საქართველოში შობადობის დინამიკაზე გავლენა მოახდინა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ წამოწყებულმა სოციალურმა ინიციატივამაც. 2007 წლის დეკემბერში საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქმა ილია II-მ განაცხადა, რომ პირადად მონათლავდა დაქორწინებული ქართველი მართლმადიდებელი მშობლებისგან დაბადებულ ყოველ მესამე და შემდგომ ბავშვს. ინიციატივა მოტივირებული იყო შობადობის შემცირების, აბორტების მაღალი მაჩვენებლის, ქორწინების გარეშე დაბადებების რაოდენობის ზრდისა და ქვეყნის უფრო ფართო დემოგრაფიული კლების შესახებ მზარდი შეშფოთებით (ჩუნგი და სხვ., 2024).

რამდენიმე კვლევამ სცადა შეეფასებინა, ჰქონდა თუ არა ამ ინიციატივას გაზომვადი დემოგრაფიული შედეგები. მაკრო დონის მონაცემებისა და კვაზიექსპერიმენტული მეთოდების გამოყენებით ჩატარებული ემპირიული ანალიზი მიუთითებს, რომ შობადობა გაიზარდა საქართველოში კამპანიის გამოცხადების შემდეგ. სინთეზური კონტროლის ჩარჩოს გამოყენებით ჩატარებული ერთი კვლევის თანახმად, საქართველოში შობადობის საერთო მაჩვენებელი ერთ ქალზე დაახლოებით 0.3 ბავშვით გაიზარდა კონტრაქტურ ტენდენციასთან შედარებით, რაც დაახლოებით 17-20 პროცენტთან ზრდას წარმოადგენს საყჩის დონესთან შედარებით (ჩუნგი და სხვ., 2024).

მიკრო დონის ანალიზი დამატებით მტკიცებულებას იძლევა, რომ ზრდა განსაკუთრებით კონცენტრირებული იყო მესამე და უფრო მაღალი რიგის შობადობებში, რაც ინიციატივის ამკარა მიზანი იყო. ეროვნულად წარმომადგენლობითი კვლევის მონაცემებზე დაფუძნებული სხვაობის მიდგომის გამოყენებით, მკვლევარები ვარაუდობენ, რომ მესამე ან შემდგომი ბავშვის გაჩენის წლიური ალბათობა ქართველ მართლმადიდებელ ქალებში მნიშვნელოვნად გაიზარდა პატრიარქის განცხადების შემდეგ. ფარდობითი თვალსაზრისით, ეს შეესაბამება დამუშავებულ პოპულაციაში მაღალი შობადობის ტენდენციის მნიშვნელოვან ზრდას (ჩუნგი და სხვ., 2024).

ჯამური შეფასებები მიუთითებს, რომ ინიციატივამ შესაძლოა ხელი შეუწყო დაახლოებით 30,000-40,000 დამატებით დაბადებას 2008-დან 2013 წლამდე, თუმცა ზუსტი მასშტაბები მეთოდოლოგიურ გაურკვევლობას ექვემდებარება. მნიშვნელოვანია, რომ არსებული მტკიცებულებები მიუთითებს, რომ შობადობის ზრდა კონცენტრირებული იყო დაქორწინებულ მართლმადიდებელ ქალებში და ძირითადად განპირობებული იყო უფრო მაღალი რიგის შობადობით და არა ყველა რიგის უნივერსალური ზრდით (ჩუნგი და სხვ., 2024).

ამავდროულად, ამ დემოგრაფიული ეპიზოდის ინტერპრეტაცია კვლავ საკამათოა. ზოგიერთი მკვლევარი ხაზს უსვამს, რომ 2007 წლის შემდეგ დაფიქსირებული შობადობის ზრდა შეიძლება ასახავდეს სხვა ფაქტორებსაც, მათ შორის 1990-იანი წლების გარდამავალი კრიზისის შემდეგ ეკონომიკური აღდგენას, დაბადების რეგისტრაციის სისტემების გაუმჯობესებას და უფრო ფართო დემოგრაფიულ რყევებს. მეტიც, დაფიქსირებული ზრდის ნაწილი შეიძლება ასახავდეს ტემპის ეფექტებს, რადგან შობადობა, რომელიც სხვა

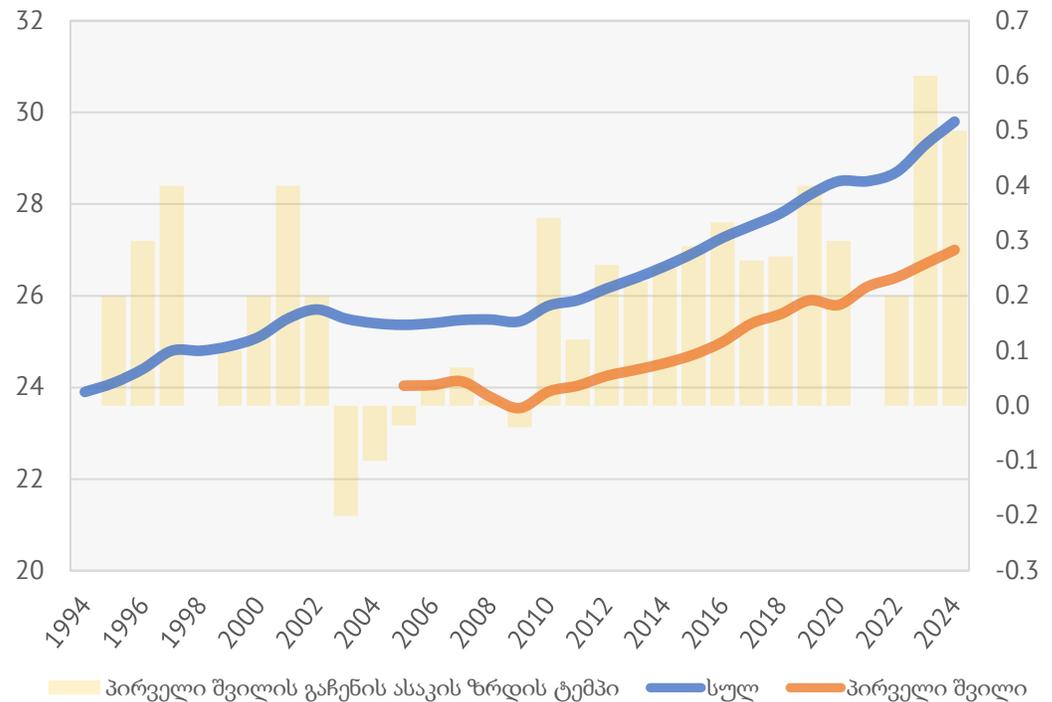
შემთხვევაში შეიძლება მოგვიანებით მომხდარიყო, უფრო ადრე იქნა გადატანილი (სტოუნი, 2021; ბრეგვაძე, 2020).

მიუხედავად ამისა, პატრიარქის ინიციატივა წარმოადგენს არაეკონომიკური, კულტურულად განპირობებული ჩარევის იშვიათ მაგალითს, რომელიც გავლენას ახდენს დემოგრაფიულ ქცევაზე. ტრადიციული პრონატალისტური პოლიტიკისგან განსხვავებით, რომელიც ძირითადად ფინანსურ სტიმულებზეა დამოკიდებული, საქართველოს შემთხვევა ასახავს რელიგიური ავტორიტეტის, სოციალური ნორმების და სიმბოლური ლიდერობის პოტენციურ მნიშვნელობას ოჯახური გადაწყვეტილებების ჩამოყალიბებაში. ამ გაგებით, ეპიზოდი ხაზს უსვამს, რომ შობადობის შედეგები შეიძლება რეაგირებდეს არა მხოლოდ ეკონომიკურ პირობებსა და დემოგრაფიულ სტრუქტურებზე, არამედ ოჯახის ფორმირების ირგვლივ კულტურული ნარატივების ცვლილებებზეც.

ოჯახის შექმნის და შვილების გაჩენის გადაკადება

ბოლო სამი ათწლეულის განმავლობაში, საქართველოში მშობიარე ქალების საშუალო ასაკი სტაბილურად გაიზარდა, რაც ასახავს განათლების, შრომის ბაზარზე მონაწილეობისა და პარტნიორობის ფორმირების უფრო ფართო ცვლილებებს. ზრდა განსაკუთრებით თვალსაჩინოა პირველი შვილების შემთხვევაში, რომლებიც ყველაზე მგრძობიარეა ოჯახის ჩამოყალიბების ვადების ცვლილებების მიმართ. რადგან ქალები აგვიანებენ მშობლობის დაწყებას, მშობიარობები, რომლებიც სხვა შემთხვევაში უფრო ადრე მოხდებოდა, გადაინაცვლებს უფრო გვიან ასაკში, რაც დროებით ამცირებს მოცემულ წელს დაფიქსირებული დაბადების რაოდენობას.

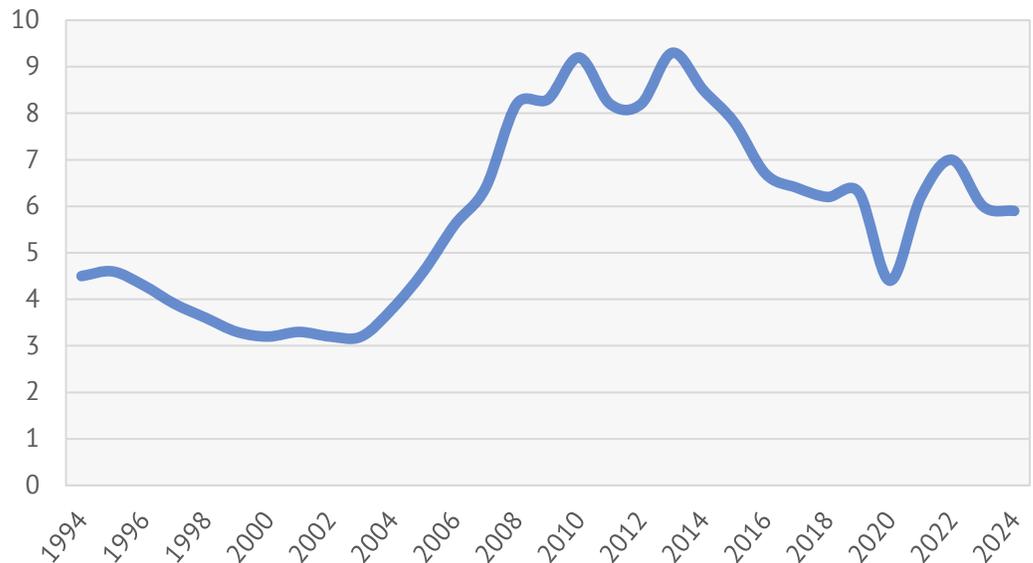
გრაფიკი 14. დედების საშუალო ასაკი მშობიარობისა და პირველი შვილის დაბადების დროს საქართველოში, 1994–2024

წყარო: საქსტატი

შვილების გაჩენის გადადება მჭიდრო კავშირშია ქორწინების ფორმების ცვლილებებთან, რომლებიც ისტორიულად ცენტრალურ როლს თამაშობდნენ ოჯახის ფორმირებაში საქართველოში. ქორწინების უხეში მაჩვენებელი დროთა განმავლობაში მნიშვნელოვან რყევებს აჩვენებს. 1990-იანი წლების ბოლოს და 2000-იანი წლების დასაწყისში ქორწინების ფორმირება მნიშვნელოვნად შემცირდა, რაც ასახავს გარდამავალ პერიოდთან დაკავშირებულ სოციალურ და ეკონომიკურ გაურკვეველობას. მიუხედავად იმისა, რომ ქორწინების მაჩვენებლები დროებით გაიზარდა 2000-იანი წლების ბოლოს და 2010-იანი წლების დასაწყისში, საერთო გრძელვადიანი ტენდენცია მიუთითებს, რომ ქორწინების ფორმირება შემცირდა და სულ უფრო და უფრო გვიანდება.

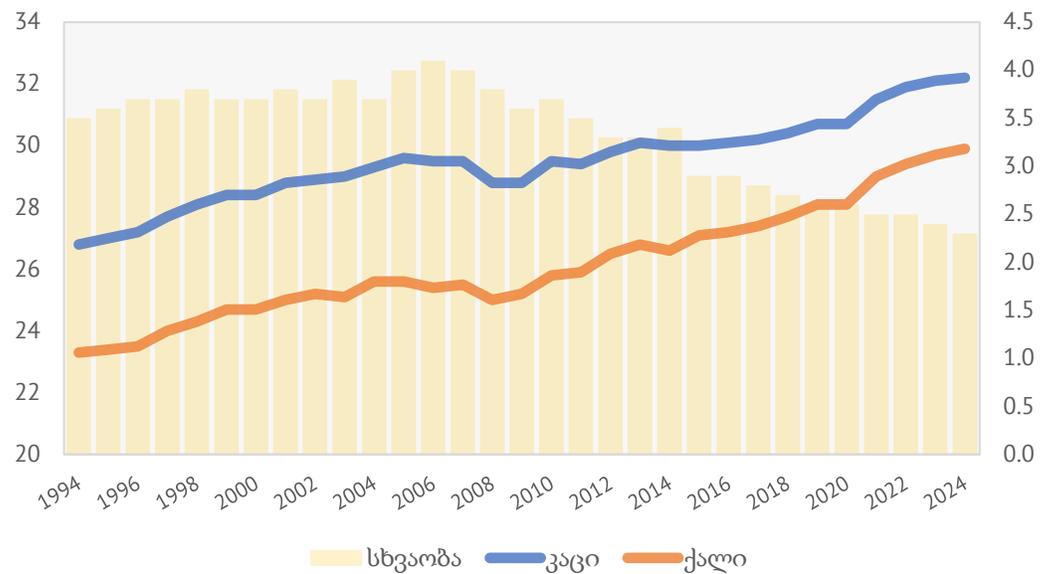
გრაფიკი 15. ქორწინების ზოგადი მაჩვენებელი საქართველოში (ქორწინებების რაოდენობა 1000 მოსახლეზე), 1994–2024

წყარო: საქსტატი

ეს მოვლენები კიდევ უფრო აისახება როგორც მამაკაცებისთვის, ისე ქალებისთვის ქორწინების ასაკის ზრდაში. ბოლო სამი ათწლეულის განმავლობაში, ადამიანები ქორწინებაში თანდათანობით უფრო გვიან ასაკში შედიან. ქალებისთვის ქორწინების საშუალო ასაკი 1990-იანი წლების შუა პერიოდში დაახლოებით 23 წლიდან 2024 წლისთვის თითქმის 30 წლამდე გაიზარდა, ხოლო მამაკაცებისთვის ეს დაახლოებით 27 წლიდან 32 წელზე მეტამდე გაიზარდა. ამავდროულად, მეუღლეებს შორის ასაკობრივი სხვაობა ოდნავ შემცირდა. დაგვიანებული ქორწინება პირდაპირ უწყობს ხელს ბავშვის გაჩენის გადავადებას, განსაკუთრებით იმ კონტექსტში, სადაც დაბადება კვლავ მჭიდრო კავშირშია ფორმალურ კავშირებთან.

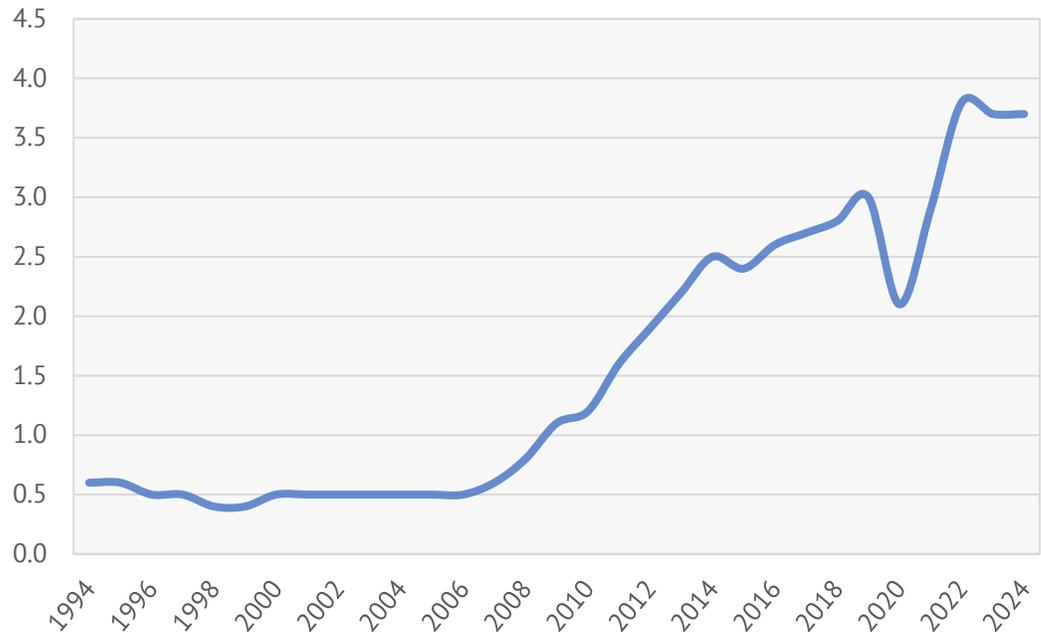
გრაფიკი 16. ქორწინების საშუალო ასაკი სქესის მიხედვით საქართველოში, 1994–2024

წყარო: საქსტატი

ქორწინების დროის ცვლილებების გარდა, საქართველოში გაიზარდა ოჯახური არასტაბილურობაც. განქორწინების მაჩვენებელი შედარებით დაბალი დარჩა 1990-იან და 2000-იანი წლების დასაწყისში, მაგრამ მნიშვნელოვნად გაიზარდა 2000-იანი წლების ბოლოს. 2020-იანი წლების დასაწყისისთვის განქორწინებების რაოდენობამ ისტორიულად მაღალ დონეს მიაღწია. განქორწინებების მაღალმა მაჩვენებლებმა შეიძლება გავლენა მოახდინოს შობადობაზე, რადგან სტაბილური პარტნიორობის ხანგრძლივობა შემცირდა, ოჯახის დაგეგმვასთან დაკავშირებული გაურკვეველობა კი გაიზარდა.

გრაფიკი 17. განქორწინებების ზოგადი მაჩვენებელი საქართველოში (განქორწინებების რაოდენობა 1000 მოსახლეზე), 1994–2024

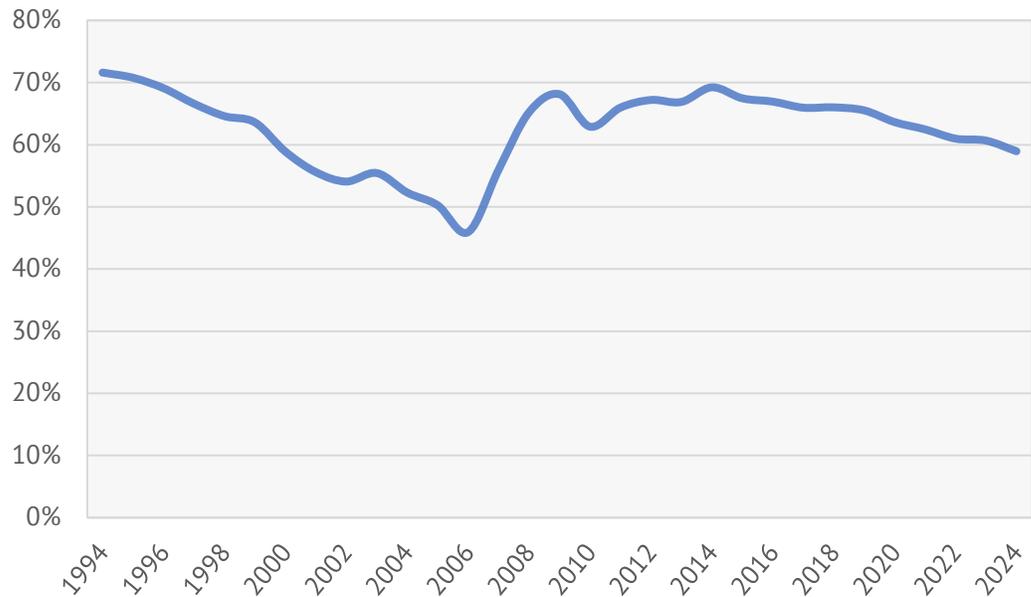

წყარო: საქსტატი

ოჯახური არასტაბილურობის უფრო დეტალურ სურათს იძლევა განქორწინებების შესწავლა ქორწინების ხანგრძლივობის მიხედვით. მონაცემები აჩვენებს, რომ განქორწინებები ქორწინების ხანგრძლივობის ფართო სპექტრში ხდება, მაგრამ ისინი განსაკუთრებით ხშირია ხუთიდან თოთხმეტ წლამდე ხანგრძლივობის ქორწინებებში, ხოლო განქორწინებების რაოდენობა უფრო ხანგრძლივი ქორწინებების შემთხვევაშიც გაიზარდა დროთა განმავლობაში. ეს ტენდენციები მიუთითებს, რომ განქორწინება გახშირდა ქორწინების ცხოვრების მრავალ ეტაპზე.

ოჯახის ფორმირების ნიმუშების ცვლილებები აისახება დაბადებების ლეგიტიმურობის სტატუსშიც. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში დაბადებების უმეტესობა კვლავ ქორწინების ფარგლებში ხდება, ქორწინების გარეშე დაბადებული ბავშვების წილი თანდათან გაიზარდა. ეს ტენდენცია შეიძლება მიუთითებდეს დაუქორწინებელი პარტნიორობის ზრდაზე ან კავშირების ფორმალიზაციის დაგვიანებაზე, რაც ხშირად ასოცირდება შვილის გვიან ასაკში გაჩენასთან.

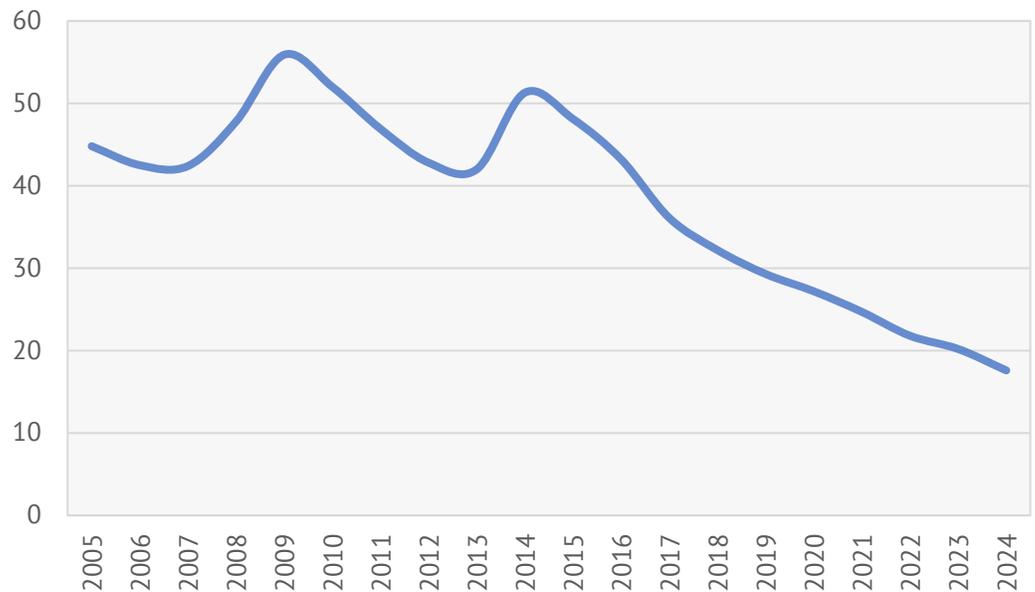
გრაფიკი 18. ქორწინების შედეგად ცოცხლად დაბადებული ბავშვების წილი საქართველოში, 1994–2024 წწ.

წყარო: საქსტატი

ამავდროულად, მოზარდებში შობადობა ავლენს მნიშვნელოვან დადებით ტენდენციას, რომელიც ასევე ასახავს ოჯახის ფორმირების გადადებას. ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში, მოზარდებში შვილების გაჩენა მნიშვნელოვნად შემცირდა საქართველოში. მიუხედავად იმისა, რომ 2000-იანი წლების ბოლოს მოზარდებში შობადობის მაჩვენებელი 15-19 წლის 1000 ქალზე 50-ს აღემატებოდა, ბოლო წლებში ეს მაჩვენებელი სტაბილურად 20-ზე ნაკლებია. ეს კლება მიუთითებს, რომ ადრეული მშობიარობა სულ უფრო იშვიათი ხდება, რაც ასახავს განათლებაში უფრო ხანგრძლივ მონაწილეობას და სოციალური ნორმების ცვლილებას.

გრაფიკი 19. მოზარდებში შობადობის მაჩვენებელი საქართველოში (შობადობა 15-19 წლის 1000 ქალზე), 2005–2024

წყარო: საქსტატი

ეკონომიკური ხარჯები, სამუშაო-ოჯახური შვებულებები და შობადობის გადაღება

წინა თავში ნაჩვენები იყო, რომ საქართველოში შობადობის ქცევა სულ უფრო მეტად ხასიათდება ოჯახის შექმნისა და შვილების გაჩენის გადადებით. ქორწინებისა და პირველი დაბადების ასაკის მატება, მოზარდობის ასაკში შობადობის შემცირება და პარტნიორობის მზარდი არასტაბილურობა მიუთითებს, რომ შობადობა ცხოვრების გვიან ეტაპებზე გადაინაცვლებს. როგორც ადრე განვიხილეთ, ასეთი დაგვიანებები ტემპის ეფექტებს წარმოქმნის: მენსტრუალური შობადობის მაჩვენებლები დროებით მცირდება, როდესაც შობადობა წინა კოჰორტებთან შედარებით გვიან ხდება, მაშინაც კი, თუ შობადობის გრძელვადიანი განზრახვა უცვლელი რჩება (Bongaarts & Feeney, 1998; 2000). ამ გადადების მიზეზის გასაგებად საჭიროა იმ ეკონომიკური და ინსტიტუციური გარემოს შესწავლა, რომელშიც ბავშვის გაჩენასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებები მიიღება.

დემოგრაფიული და ეკონომიკური კვლევების დიდი ნაწილი ვარაუდობს, რომ შობადობის ქცევაზე ძლიერ გავლენას ახდენს შვილების აღზრდასთან

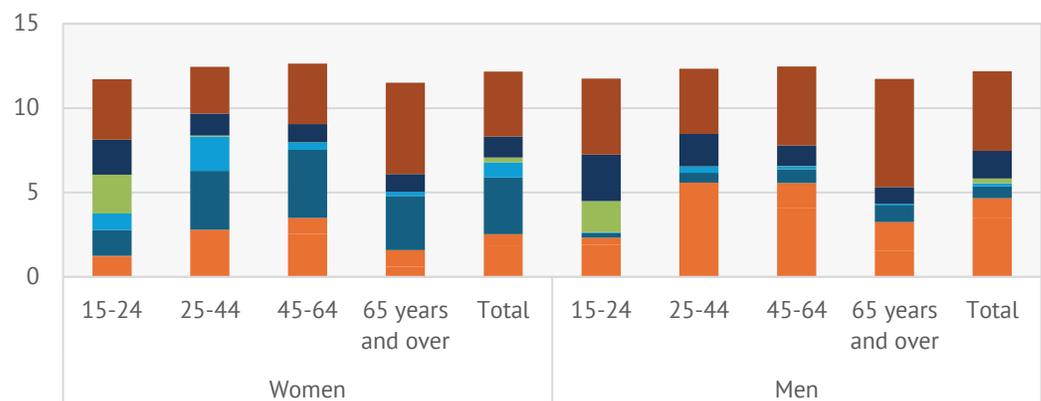
დაკავშირებული ხარჯები, რომლებიც აყალიბებენ როგორც მშობლობის ხელმისაწვდომობას, ასევე დროს (OECD, 2005). ბეკერისა და ლეიბენშტეინის მიერ თავდაპირველად შემუშავებულ ეკონომიკურ ჩარჩოში შობადობის შესახებ გადაწყვეტილებები განისაზღვრება ოჯახის პრეფერენციებს, შემოსავლის დონეს და შვილების ხარჯებს შორის ურთიერთქმედებით. სამთავრობო პოლიტიკა და შრომის ბაზრის ინსტიტუტები არაპირდაპირ გავლენას ახდენენ შობადობაზე ამ ხარჯების შემცირებით ან გაზრდით, განსაკუთრებით იმით, რომ გავლენას ახდენენ ანაზღაურებადი სამუშაოსა და ბავშვის აღზრდის შერწყმის ხარისხზე (OECD, 2005).

ლიტერატურაში ხშირად ხდება ბავშვების პირდაპირ და არაპირდაპირ ხარჯებს შორის განსხვავება. პირდაპირი ხარჯები გულისხმობს ბავშვების თანდასწრებით ოჯახების მიერ გაწეულ ხარჯებს, მათ შორის საცხოვრებელს, საკვებს, ტანსაცმელს, განათლებას და ბავშვზე ზრუნვას. არაპირდაპირი ხარჯები წარმოიქმნება დროის ალტერნატიული ხარჯებიდან, განსაკუთრებით ორსულობასთან, მშობიარობასთან და ბავშვზე ზრუნვის ვალდებულებებთან დაკავშირებული შემოსავლის დაკარგვისა და კარიერის შეფერხებისგან (OECD, 2005). ამ არაპირდაპირი ხარჯების მნიშვნელოვანი განზომილებაა ოჯახებში ბავშვზე ზრუნვის პასუხისმგებლობების არათანაბარი განაწილება. როდესაც ბავშვზე ზრუნვის მოვალეობები ძირითადად დედებზეა კონცენტრირებული, ბავშვის გაჩენის ალტერნატიული დანახარჯები მნიშვნელოვნად იზრდება ქალებისთვის, განსაკუთრებით დროის შეზღუდვებისა და შრომის ბაზარზე მონაწილეობის თვალსაზრისით. ფაქტები მიუთითებს, რომ საქართველოში ბავშვზე ზრუნვის უზრუნველყოფაში გენდერული უთანასწორობა კვლავ მნიშვნელოვანია.

2020 წლის დროის გამოყენების კვლევის თანახმად, 0-4 წლის ბავშვების დედები კვირაში საშუალოდ 29.4 საათს ხარჯავენ ბავშვზე ზრუნვის პირველად აქტივობებზე, მამები – მხოლოდ 5.7 საათს, ძირითადად ისეთ აქტივობებზე, როგორცაა თამაში, საუბარი და კითხვა. დახარჯული დროის სხვაობის გარდა, ბავშვზე ზრუნვის პროცესში მონაწილეობაც მნიშვნელოვნად განსხვავდება: დედების 96.6% ჩართულია ბავშვზე ზრუნვის პირველად აქტივობებში, მამების 52.6%-თან შედარებით. მსგავსი ტენდენცია შენარჩუნებულია 5-11 წლის ბავშვებისთვის. დედები კვირაში საშუალოდ 15.2 საათს ხარჯავენ ბავშვზე ზრუნვის პროცესში, ხოლო მამები მხოლოდ 2.9 საათს, ხოლო მონაწილეობის მაჩვენებლები კვლავ ძალიან არათანაბარია

(დედებისთვის – 82.8%, მამებისთვის 37.4%-თან შედარებით). საერთო ჯამში, საქართველოში დედები კვირაში დაახლოებით 20.4 საათს ხარჯავენ ბავშვზე ზრუნვის პროცესში, რაც დაახლოებით ხუთჯერ აღემატება მამების მიერ დახარჯულ დროს. ეს დისბალანსი გულისხმობს, რომ მშობიარობა ქალებს მნიშვნელოვნად უფრო დიდ დროით ტვირთს აკისრებს, ვიდრე მამაკაცებს, რაც ზრდის დედობასთან დაკავშირებულ ალტერნატიულ ხარჯებს.

გრაფიკი 20. ბავშვის მოვლის პირველად აქტივობებზე დახარჯული საშუალო დღიური დრო ბავშვის სქესისა და ასაკის მიხედვით

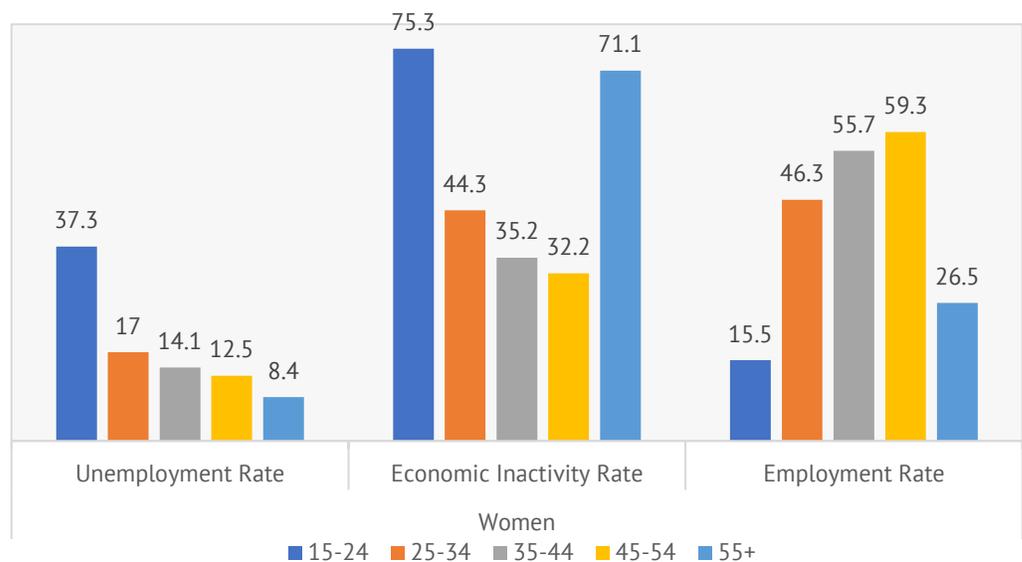
- კულტურულ, დასვენების, სპორტულ და მასმედიასთან დაკავშირებულ აქტივობებში მონაწილეობა
- სოციალიზაცია და კომუნიკაცია, სათემო და რელიგიურ აქტივობებში მონაწილეობა
- სწავლა
- შინამეურნეობის და ოჯახის წევრებისთვის გაწეული აუნაზღაურებელი ზრუნვის მომსახურება
- შინამეურნეობის და ოჯახის წევრებისთვის გაწეული აუნაზღაურებელი საოჯახო მომსახურება
- პროდუქციის წარმოება საკუთარი საბოლოო მოხმარებისთვის
- დასაქმება და მასთან დაკავშირებული აქტივობები

წყარო: დროის გამოყენების გამოკვლევა (2020)

ბავშვზე ზრუნვის პასუხისმგებლობების არათანაბარი განაწილება ხელს უწყობს ფენომენს, რომელსაც ჩვეულებრივ „დედობის სასჯელს“ უწოდებენ. ეს კონცეფცია აღწერს იმ არახელსაყრელ პირობებს, რომლებსაც ქალები ხშირად აწყდებიან შრომის ბაზარზე მშობიარობის შემდეგ, მათ შორის დასაქმების დაბალ მაჩვენებლებს, კარიერული წინსვლის შეფერხებებს და შემოსავლის

შემცირებულ პოტენციალს. საქართველოში შრომის ბაზრის ინდიკატორები ავლენენ ამ ფენომენთან შესაბამის ნიშნებს. 2023 წლის შრომის ძალის კვლევის თანახმად, 25-34 წლის ასაკის ქალები ავლენენ ეკონომიკური უმოქმედობის შედარებით მაღალ დონეს, უმოქმედობის მაჩვენებლით 44.3%-ს, ხოლო ამ ასაკობრივ ჯგუფში დასაქმების დონე უფრო დაბალია, ვიდრე 35-44 და 45-54 წლის ასაკის ქალებში დაფიქსირებული. ეს ნიშნები მიუთითებს, რომ მშობიარობისთანავე პერიოდი დაკავშირებულია ქალთა შრომის ბაზარზე მონაწილეობის შემცირებასთან.

გრაფიკი 21. ქალთა შრომის ბაზრის ინდიკატორები ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით

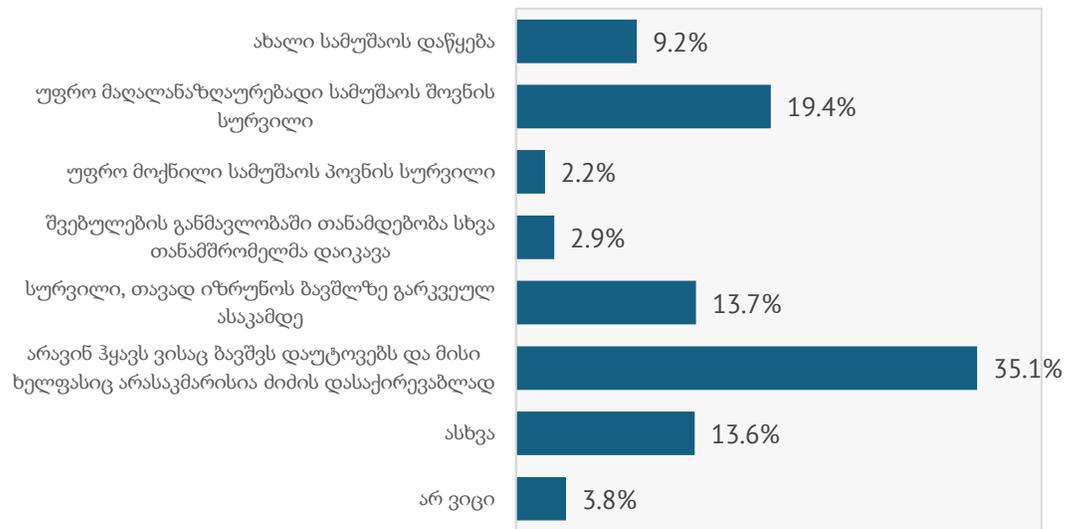

წყარო: საქსტატი, შრომის ძალის კვლევა (2023)

კვლევის მონაცემები დამატებით ინფორმაციას იძლევა შრომის ბაზარზე მშობიარობის გავლენის შესახებ. გაეროს ქალთა ორგანიზაციისა და საქსტატის მიერ ახალშობილი ბავშვების დედების კვლევა (2024) მიუთითებს, რომ დედების მნიშვნელოვანი ნაწილი მშობიარობის შემდეგ სამსახურში დაბრუნებას არ გეგმავს. გამოკითხულ დედებს შორის 16%-მა განაცხადა, რომ სამსახურში დაბრუნებას არ აპირებს, ხოლო 8.9%-ს სამომავლო დასაქმების გეგმებთან დაკავშირებით გადაწყვეტილება არ მიუღია.

კვლევა ხაზს უსვამს ამ გადაწყვეტილებებზე მოქმედ ეკონომიკურ და ინსტიტუციურ შეზღუდვებსაც. დედებს შორის, რომლებიც არ გეგმავენ მშობიარობამდე დასაქმებულ მდგომარეობაში დაბრუნებას, 35.1% ასახელებს ბავშვის დატოვების სირთულეს, რადგან მათი ხელფასი ვერ ფარავს ძიძის დაქირავების ხარჯებს. სხვა რესპონდენტები აღნიშნავენ, რომ ეძებენ მაღალანაზღაურებად სამუშაოს (19.4%) ან ირჩევენ პირადად იზრუნონ შვილზე გარკვეულ ასაკამდე (13.7%). ეს დასკვნები მიუთითებს, რომ ბავშვზე ზრუნვის ხელმისაწვდომობა და შრომის ბაზრის პირობები მნიშვნელოვან როლს თამაშობს დედების დასაქმების გადაწყვეტილებების ჩამოყალიბებაში მშობიარობის შემდეგ.

გრაფიკი 22. მშობიარობამდე სამსახურში არდაბრუნების მიზეზები (%)

წყარო: საქსტატი და გაეროს ქალთა ორგანიზაცია (2024)

ანაზღაურებად მზრუნველობასთან დაკავშირებულ სამუშაოებში გენდერული უთანასწორობის შესახებ წინა განხილვის საფუძველზე, მშობლის შვებულების მარეგულირებელი ინსტიტუციური ჩარჩო მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ბავშვის გაჩენის ეკონომიკური ხარჯების ჩამოყალიბებაშიც. როდესაც შვებულების პერიოდში შემოსავლის ჩანაცვლება შეზღუდულია და მშობიარობის შემდეგ შრომის ბაზარზე მიჯაჭვულობა გაურკვეველი ხდება, მშობლობის ალტერნატიული ხარჯები იზრდება, განსაკუთრებით ქალებისთვის.

ბოლო ათწლეულის განმავლობაში, საქართველოს მთავრობამ შემოიღო რამდენიმე ღონისძიება, რომელიც მიზნად ისახავს მშობლის შვებულების დებულებების გაუმჯობესებას. ესენია დეკრეტული შვებულების ანაზღაურების ზრდა 2014 და 2023 წლებში, შრომის კოდექსში ანაზღაურებადი მშობლის შვებულების შემოღება და საჯარო სკოლის მასწავლებლებისთვის შვებულების პირობების გაფართოება, რათა ისინი შეესაბამებოდეს საჯარო მოხელეების შვებულებას. ამ გაუმჯობესებების მიუხედავად, კვლავ რჩება რამდენიმე სტრუქტურული გამოწვევა. კერძოდ, შრომის კოდექსით გათვალისწინებული თანამშრომლებისთვის დეკრეტული და მშობლის შვებულების ანაზღაურება შედარებით დაბალი რჩება, მამების მონაწილეობა შვებულებაში შეზღუდულია და არაფორმალურად ან არატიპურად დასაქმებული მშობლები დიდწილად გამორიცხულნი არიან კომპენსაციის მექანიზმებიდან.

ძირითადი შეზღუდვა ეხება დეკრეტული შვებულების დროს შემოსავლის ჩანაცვლების დონეს. ამჟამინდელი სისტემა არ აკმაყოფილებს შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის 183-ე კონვენციით დადგენილ მინიმალურ სტანდარტებს, რომელიც რეკომენდაციას უწევს წინა შემოსავლის მინიმუმ 67 პროცენტის ანაზღაურებას. საქართველოში, დეკრეტული შვებულების სრული პერიოდისთვის, რომელიც 183 დღეა (კერძო ან საჯარო სექტორში მომუშავე, მაგრამ არასაჯარო მოხელე დედებისთვის), სახელმწიფოს მიერ დაფინანსებული მაქსიმალური ანაზღაურება 2000 ლარია, რაც შეესაბამება ქალის საშუალო ხელფასის დაახლოებით 23 პროცენტს 2023 წელს. გარდა ამისა, კერძო სექტორის დამსაქმებლებს კანონით არ მოეთხოვებათ დამატებითი კომპენსაციის გაცემა. გაეროს ქალთა ორგანიზაციისა და საქსტატის მიერ 2024 წელს ჩატარებული კვლევის თანახმად, კერძო სექტორის დასაქმებულთა 56 პროცენტს დეკრეტული შვებულების დროს დამსაქმებლისგან არანაირი კომპენსაცია არ მიუღია, ხოლო სრული ხელფასის კომპენსაციის მიღება მხოლოდ 23 პროცენტმა განაცხადა.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი შეზღუდვა ეხება ბავშვის სიცოცხლის ადრეულ წლებში ბავშვზე ზრუნვის შეზღუდულ ხელმისაწვდომობას. 0-დან 2 წლამდე ასაკის ბავშვებისთვის ადრეული ბავშვობის განათლებისა და მზრუნველობის დაწესებულებებზე წვდომა განსაკუთრებით შეზღუდული რჩება, ხოლო ბავშვზე ზრუნვის კერძო მომსახურებები (მაგ., ძიძვები) ხშირად მიუწვდომელია მრავალი ოჯახისთვის. გაეროს ქალთა ორგანიზაციისა და

საქსტატის (2024) მიერ ახალშობილი ბავშვების დედებში ჩატარებული კვლევის თანახმად, დედების მხოლოდ 4.4 პროცენტმა განაცხადა, რომ ძიძა იყო ბავშვის მთავარი მზრუნველი და მხოლოდ 0.5 პროცენტი იყენებდა საბავშვო ბაღის მომსახურებას. ადმინისტრაციული მონაცემები ადასტურებს ბავშვზე ზრუნვის ფორმალური მომსახურებების შეზღუდულ დაფარვას: 0-დან 2 წლამდე ასაკის ბავშვებში მხოლოდ 22,763 ბავშვია ჩარიცხული საჯარო საბავშვო ბაღებში, ხოლო კერძო საბავშვო ბაღებში ჩარიცხვის შემთხვევაში – 25,236 (შეფასებები ეფუძნება განათლების სამინისტროს ოფიციალურ მონაცემებს და ავტორების შეფასებას კერძო საბავშვო ბაღებში მონაწილეობის შესახებ, რომელიც მიღებულია საბავშვო ბაღების აუდიტის შედეგად), რაც შეესაბამება დაფარვის მაჩვენებლებს, შესაბამისად, 18%-ით და 20%-ით. ამ ასაკობრივი ჯგუფისთვის დასახულ 50%-იან სამიზნე დაფარვის მაჩვენებელთან შედარებით (OECD-ის საშუალო მაჩვენებლის მიხედვით), ეს გულისხმობს დაფარვის მნიშვნელოვან ხარვეზს – 37,757 ბავშვს. მიუხედავად იმისა, რომ 3-6 წლის ბავშვებისთვის წვდომა უმჯობესდება, ჩარიცხვა კვლავ რჩება უნივერსალური დაფარვის მიზნებზე დაბალი, აღწევს 57%-ს საჯარო საბავშვო ბაღებში და 63%-ს კერძო დაწესებულებების ჩართვის შემთხვევაში, რაც ბავშვების მნიშვნელოვან რაოდენობას ტოვებს ადრეული ბავშვობის განათლების მომსახურებაზე წვდომის გარეშე. ამ კონტექსტში, ბევრ ოჯახს არ შეუძლია დაეყრდნოს ბავშვზე ფორმალური ზრუნვის მოწყობას, რაც ზრდის ოჯახებში ანაზღაურებადი მოვლის ტვირთს და ხელს უწყობს დედებს შორის შრომის ბაზარზე მიჯაჭვულობის შესუსტებას.

მშობლის შვებულების გამოყენებაც ძალიან არათანაბარი რჩება დედებსა და მამებს შორის. ადმინისტრაციული მონაცემები მიუთითებს, რომ 2023 წელს 13 ათასზე მეტმა დედამ გამოიყენა დეკრეტული ან მშობლის შვებულება, მამების მხოლოდ 342-თან შედარებით. მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო წლებში შვებულებაში გასული მამების რაოდენობა თანდათან გაიზარდა, მათი მონაწილეობა კვლავ უკიდურესად შეზღუდულია. მსგავსი ტენდენციები შეინიშნება საჯარო სექტორში, სადაც ანაზღაურებადი მშობლის შვებულების გამოყენებით საჯარო მოხელეთა მხოლოდ დაახლოებით 11 პროცენტი იყო მამაკაცი.

უფრო ფართო ეკონომიკური პირობები განსაზღვრავს შობადობის დროსთან დაკავშირებულ გადაწყვეტილებებსაც. ეკონომიკური გაურკვევლობა, არასტაბილური დასაქმების პერსპექტივები და საცხოვრებლის შეზღუდვები

შეიძლება ხელს უწყობდეს ბავშვის გაჩენის გადავადებას. როდესაც ოჯახები ფინანსური არასტაბილურობის წინაშე დგანან, ისინი ხშირად აჭიანურებენ მშობლობას მანამ, სანამ მათი ეკონომიკური მდგომარეობა არ გაუმჯობესდება.

დასკვნა

ამ ანგარიშში წარმოდგენილი ანალიზი მიუთითებს, რომ საქართველოში შობადობის დინამიკა არ შეიძლება გავიგოთ მხოლოდ შობადობის შემცირების მაჩვენებლების პრიზმით. დინამიკა ასახავს დემოგრაფიულ სტრუქტურას, ქცევით ცვლილებებსა და ინსტიტუციურ შეზღუდვებს შორის რთულ ურთიერთქმედებას, რომლებიც გავლენას ახდენენ როგორც შობადობის ვადებზე, ისე – რეალიზაციაზე. ანგარიშში განხილული მტკიცებულებები აჩვენებს, რომ მიუხედავად იმისა, რომ შობადობის მაჩვენებლები დროთა განმავლობაში მერყეობდა, ეს დინამიკა მნიშვნელოვნად არის ჩამოყალიბებული ოჯახის შექმნისა და ბავშვის გაჩენის გადადებით და არა შობადობის პრეფერენციების ფუნდამენტური კოლაფსით. გამოკითხვის მონაცემები მუდმივად მიუთითებს, რომ ორ ან სამშვილიანი ოჯახი კვლავ რჩება შობადობის დომინანტურ იდეალად ქართველ საზოგადოებაში, რაც მიუთითებს, რომ სასურველ და რეალიზებულ შობადობის შედეგებს შორის არსებული უფსკრული სულ უფრო მეტად განპირობებულია სტრუქტურული და ინსტიტუციური ფაქტორებით.

ამ განსხვავების ერთ-ერთი ცენტრალური მექანიზმი არის შობადობის მზარდი გადავადება. ქორწინებისა და პირველი შვილის შობადობის ასაკის ზრდა, მოზარდებში შობადობის შემცირება და პარტნიორობის უფრო დიდი არასტაბილურობა შობადობას ცხოვრების გვიანდელ ეტაპებზე გადააქვს. როგორც დემოგრაფიული ლიტერატურა აჩვენებს, ასეთი ცვლილებები ტემპის ეფექტებს წარმოქმნის: როდესაც მშობიარობა წინა კოჰორტებთან შედარებით გადაიდება, მენსტრუალური ნაყოფიერების მაჩვენებლები მცირდება, მაშინაც კი, თუ საბოლოოდ ქალების მიერ გაჩენილი ბავშვების საერთო რაოდენობა მნიშვნელოვნად არ იცვლება (Bongaarts & Feeney, 1998, 2000). საქართველოს კონტექსტში, გადადების ეს დინამიკა ურთიერთქმედებს რეპროდუქციული ასაკის ქალების კოჰორტების შემცირებასთან, რაც კიდევ უფრო ამცირებს ყოველწლიურ სტატისტიკაში დაფიქსირებულ შობადობის რაოდენობას.

დემოგრაფიული დროის ეფექტების გარდა, ეკონომიკური და ინსტიტუციური პირობები გადამწყვეტ როლს თამაშობს რეპროდუქციული გადაწყვეტილებების ჩამოყალიბებაში. შვილების გაჩენასთან დაკავშირებული ხარჯები – როგორც პირდაპირი, ისე არაპირდაპირი – საქართველოში კვლავ მნიშვნელოვანი რჩება. პირდაპირი ხარჯები მოიცავს საცხოვრებელთან, საკვებთან, ტანსაცმელთან, განათლებასა და ბავშვზე ზრუნვასთან დაკავშირებულ ხარჯებს, ხოლო არაპირდაპირი ხარჯები წარმოიქმნება დროის ალტერნატიული დანახარჯებიდან, განსაკუთრებით დასაქმებისა და შემოსავლის შეწყვეტიდან ორსულობისა და ბავშვზე ზრუნვის პერიოდებში. ეს ხარჯები არათანაბრად ნაწილდება ოჯახებში, სადაც ქალები ატარებენ ბავშვზე ზრუნვის პასუხისმგებლობების არაპროპორციულ წილს.

ინსტიტუციური მოწყობა აძლიერებს ამ შეზღუდვებს. დეკრეტული და მშობლის შვებულების ამჟამინდელი სისტემა შეზღუდული ფინანსური დაცვით უზრუნველყოფს მრავალი მუშაკისთვის, განსაკუთრებით კერძო სექტორში და არაფორმალურად დასაქმებულ მშობლებს შორის. ამავდროულად, არაგადაცემადი მამობის შვებულების არარსებობა ხელს უწყობს მამების დაბალი მონაწილეობის დონეს ბავშვზე ზრუნვაში, რაც აძლიერებს შრომის გენდერულ დაყოფას ოჯახებში. ადრეული ბავშვობის განათლებისა და მზრუნველობის მომსახურების შეზღუდული ხელმისაწვდომობა კიდევ უფრო ზრდის ანაზღაურებადი მზრუნველობის ტვირთს, განსაკუთრებით სამ წლამდე ასაკის ბავშვებისთვის. ერთად, ეს ფაქტორები ქმნის სიტუაციას, როდესაც ბევრი ქალი რთული კომპრომისის წინაშე დგას შრომის ბაზარზე მონაწილეობასა და ოჯახის შექმნას შორის.

ბიბლიოგრაფია

Becker, G. S. (1960). An economic analysis of fertility. In National Bureau of Economic Research (Ed.), *Demographic and economic change in developed countries* (pp. 209–240). Princeton University Press.

Becker, G. S. (1981). *A treatise on the family*. Harvard University Press.

Becker, G. S., & Lewis, H. G. (1973). On the interaction between the quantity and quality of children. *Journal of Political Economy*, 81(2), S279–S288.

Black, S. E., Devereux, P. J., & Salvanes, K. G. (2004). The more the merrier? The effect of family size and birth order on children's education. *The Quarterly Journal of Economics*, 120(2), 669–700.

Bongaarts, J., & Feeney, G. (1998). On the quantum and tempo of fertility. *Population and Development Review*, 24(2), 271–291.

Bongaarts, J., & Feeney, G. (2000). The quantum and tempo of life-cycle events. *Population and Development Review*, 26(3), 560–564.

Caucasus Research Resource Centers. (2010–2019). *Caucasus Barometer [Survey dataset]*. CRRC.

Chung, W., Deopa, N., Saxena, S., & Stone, L. (2024). Religiously-inspired baby boom: Evidence from Georgia (Policy Research Working Paper No. 10218). World Bank.

Cigno, A. (1991). *Economics of the family*. Clarendon Press.

Cigno, A. (1994). Fertility and social security. In M. Bruno & B. Pleskovic (Eds.), *Proceedings of the World Bank annual conference on development economics 1993* (pp. 55–86). World Bank.

DiPrete, T. A., Morgan, S. P., Engelhardt, H., & Pacalova, H. (2002). Do cross-national differences in the costs of children generate cross-national differences in fertility rates? *Population Research and Policy Review*, 22(5–6), 439–477.

Gauthier, A. H., & Hatzius, J. (1997). Family benefits and fertility: An econometric analysis. *Population Studies*, 51(3), 295–306.

Hakim, C. (2003). A new approach to explaining fertility patterns: Preference theory. *Population and Development Review*, 29(3), 349–374.

ISET Policy Institute. (n.d.). *Women's economic empowerment in Georgia: Labour market outcomes and policy challenges [Report]*. ISET Policy Institute.

- International Labour Organization. (2000). Maternity Protection Convention, 2000 (No. 183). International Labour Organization.
- Lanchava, G. (2014). Can the Georgian patriarch save Georgia? A quasi-experimental analysis of the effect of Ilia II's campaign on fertility (Working Paper No. 521). International School of Economics at Tbilisi State University.
- Leibenstein, H. (1957). Economic backwardness and economic growth. Wiley.
- Lesthaeghe, R. (2010). The unfolding story of the second demographic transition. *Population and Development Review*, 36(2), 211–251.
- Lewin/ICF. (1990). Equivalence scales and the cost of children [Report]. Lewin/ICF.
- Lyssiotou, P. (1997). Comparing the costs of children in the UK and Greece. *Review of Income and Wealth*, 43(3), 283–305.
- McDonald, P. (1990). The costs of children: A review of methods and results. *Family Matters*, 27, 9–16.
- Meladze, G. (2023). Low fertility: The challenge of demographic security of Georgia. *Georgian Geographical Journal*, 3(2), 76–88.
- Notestein, F. W. (1945). Population—The long view. In T. W. Schultz (Ed.), *Food for the world* (pp. 36–57). University of Chicago Press.
- OECD. (2005). Trends and determinants of fertility rates (DELSA/ELSA/WD/SEM(2005)6). Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Olier, L. (1999). Le coût de l'enfant: Une synthèse des évaluations [Report]. INSEE.
- Oyama, H. (2004a). The cost of children in Japan: Evidence from household expenditure data [Report]. Government of Japan.
- Oyama, H. (2004b). Measuring the direct costs of children: Methodological issues and Japanese evidence [Report]. Government of Japan.
- Percival, R., & Harding, A. (2002). The cost of children in Australia today. NATSEM.
- Polin, V. (2004). La spesa per i figli in Italia: Stime e confronti [Report]. ISTAT.
- Ringen, S. (1998). Low fertility: Social policy and social responsibility. *European Journal of Population*, 14(2), 109–121.
- Ritchie, H., Spooner, F., & Roser, M. (2023). Total fertility rate. *Our World in Data*.

Rothe, I., Aassve, A., & Billari, F. C. (2001). The direct cost of children: Evidence from the United States. *Population Research and Policy Review*, 20(5), 397–418.

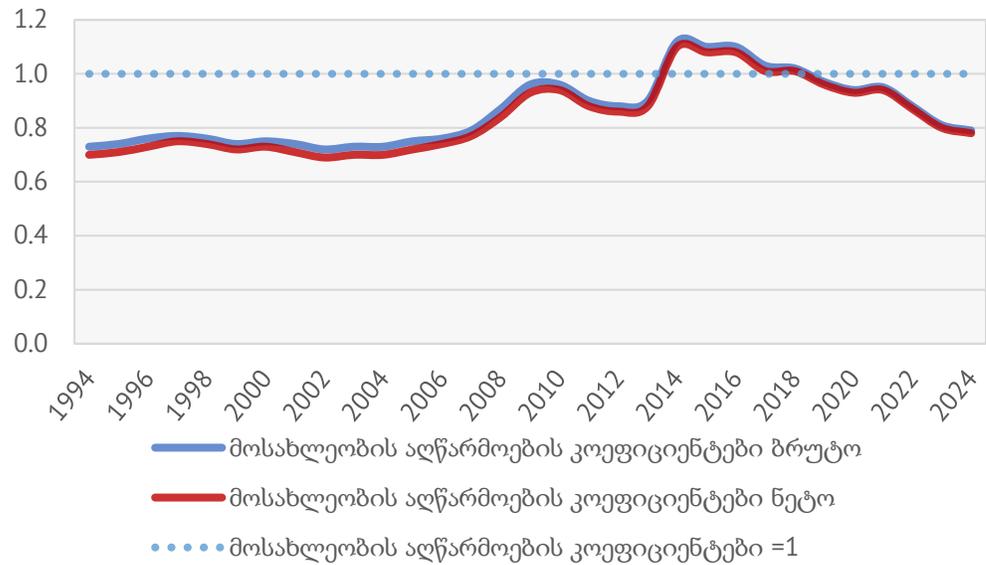
Stone, L. (2021). The Georgian Orthodox Church and pronatalism: Mechanisms and limits of religious demographic mobilisation [Report/Working paper].

UN Women & National Statistics Office of Georgia (Geostat). (2024). Survey of mothers of newborn children: Labour market attachment, childcare arrangements, and leave usage in Georgia [Report]. UN Women; Geostat.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2022). *World population prospects 2022*. United Nations.

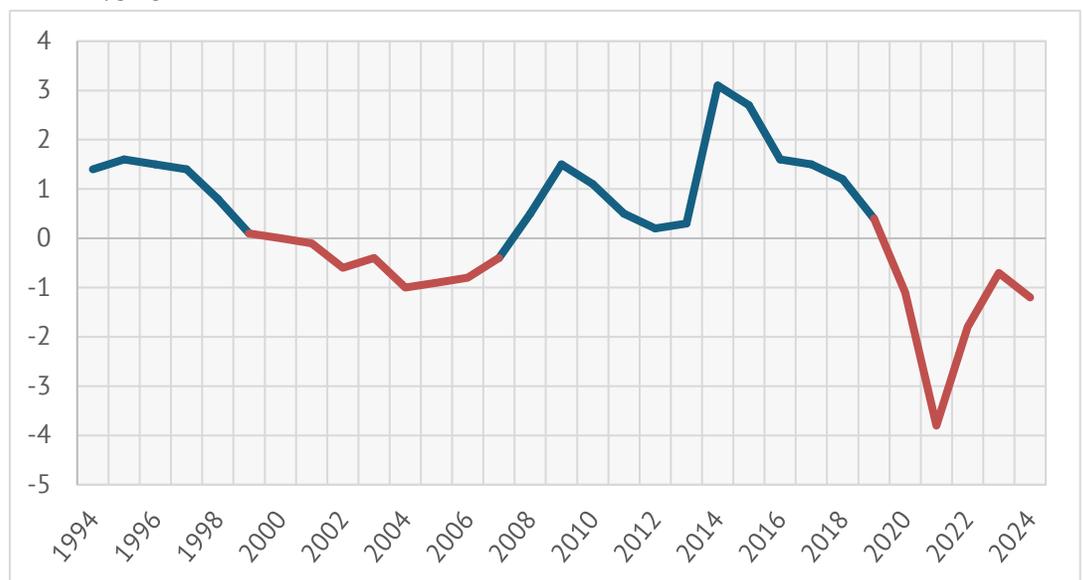
დანართი

გრაფიკი A1. მოსახლეობის აღწარმოების ბრუტო და ნეტო კოეფიციენტები საქართველოში, 1994–2024

წყარო: საქსტატი

გრაფიკი A2. ბუნებრივი მატების მაჩვენებელი საქართველოში (1000 მოსახლეზე), 1994–2024

წყარო: საქსტატი

მეთოდოლოგიური ჩარჩო A1. შობადობის ჯამური კოეფიციენტის ტემპზე კორექტირება ბონგარტს-ფინის მიხედვით

შობადობის ჯამური კოეფიციენტი (TFR) პერიოდული ინდიკატორია, რომელიც აჯამებს მოცემულ წელს დაკვირვებულ ასაკობრივად სპეციფიკურ შობადობის მაჩვენებლებს. მიუხედავად იმისა, რომ იგი ფართოდ გამოიყენება შობადობის დონის გასაზომად, TFR მგრძობიარეა ბავშვის გაჩენის დროის ცვლილებების მიმართ. როდესაც ქალები მშობიარობას უფრო გვიან ასაკამდე დებენ, პერიოდული TFR შეიძლება შემცირდეს მაშინაც კი, თუ საბოლოოდ ისინი იმავე რაოდენობის შვილებს აჩენენ. ასეთ შემთხვევაში, TFR ასახავს არა მხოლოდ შობადობის დონეს, არამედ ტემპის ეფექტებსაც.

ამ დამახინჯების გასასწორებლად, ბონგარტსმა და ფინიმ (1998) შემოგვთავაზეს კორექტირება, რომელიც ერთმანეთისგან ყოფს ბავშვის გაჩენის დროის ცვლილებების (ტემპის ეფექტების) გავლენას და ქალების მიერ სიცოცხლის განმავლობაში გაჩენილი ბავშვების რაოდენობის ცვლილებებს (რაოდენობრივ ეფექტებს).

ტემპზე კორექტირებული შობადობის ჯამური კოეფიციენტი გამოითვლება შემდეგნაირად:

$$TFR^* = \frac{TFR}{1 - r}$$

სადაც

- TFR^{*} ტემპზე კორექტირებული შობადობის ჯამური კოეფიციენტი
- TFR დაკვირვებული პერიოდული შობადობის ჯამური კოეფიციენტი
- r ბავშვის გაჩენის საშუალო ასაკის წლიური ცვლილების ტემპი

ტემპის პარამეტრის შეფასება

ტემპით გამოწვეული დამახინჯების პარამეტრი r განისაზღვრება, როგორც ბავშვის გაჩენის საშუალო ასაკის წლიური ცვლილება:

$$r = \frac{d(MAC)}{dt}$$

სადაც

- MAC ბავშვის გაჩენის საშუალო ასაკი
- d(MAC)/dt ბავშვის გაჩენის საშუალო ასაკის წლიური ცვლილება.

თუ ბავშვის გაჩენის საშუალო ასაკი დროთა განმავლობაში იზრდება, ეს ნიშნავს, რომ დაბადებები უფრო გვიან ასაკში იწვევება და პერიოდული TFR ქვევით არის დამახინჯებული. ასეთ შემთხვევაში კორექტირებული TFR დაკვირვებულ TFR-ზე მაღალი იქნება. თუ ბავშვის გაჩენის საშუალო ასაკი მცირდება, დაბადებები უფრო ადრე ხდება და პერიოდული TFR ზევით არის დამახინჯებული.

ბონგარტს-ფინის კორექტირება იძლევა შობადობის ისეთ შეფასებას, რომელიც აბსტრაგირებს ბავშვის გაჩენის დროის ცვლილებებით გამოწვეული დამახინჯებებისგან. შესაბამისად, იგი გვაძლევს მინიშნებას შობადობის იმ საბაზისო დონის შესახებ, რომელიც არ არის დამოკიდებული დროით გადანაცვლებებზე.

თუმცა ეს მეთოდი ეყრდნობა რამდენიმე დაშვებას, მათ შორის შობადობის ასაკობრივი პროფილის ფარდობით სტაბილურობასა და სხვადასხვა ასაკში შობადობის განრიგის პროპორციულ გადაადგილებას. ამიტომ იგი დასრულებული კოჰორტული შობადობის პირდაპირ საზომად არ უნდა განიხარტოს.

ამ კვლევაში ტემპზე კორექტირებული შობადობის ჯამური კოეფიციენტი გამოითვლება საქართველოსთვის ასაკობრივად სპეციფიკური შობადობის მაჩვენებლებიდან მიღებული ბავშვის გაჩენის საშუალო ასაკის წლიური შეფასებების გამოყენებით. აღნიშნული კორექტირება საშუალებას გვაძლევს უკეთ განვასხვავოთ შობადობის დონის ცვლილებები ბავშვის გაჩენის დროის ცვლილებებისგან.

მეთოდოლოგიური ჩარჩო A2. ქალების მთლიანი ზრდის პოტენციალის გამოთვლის მეთოდოლოგია

ქალების მთლიანი ზრდის პოტენციალი არის ინდიკატორი, რომელიც გამოიყენება მომავალი რეპროდუქციის დემოგრაფიული შესაძლებლობის შესაფასებლად რეპროდუქციულ ასაკში მყოფ ქალთა კოჰორტების ფარდობითი ზომის მიხედვით. ინდიკატორი ასახავს, რამდენად უწყობს ხელს ქალთა პოპულაციის სტრუქტურა მომავალ შობადობის დინამიკას შობადობის ქცევაში ცვლილებებისგან დამოუკიდებლად.

საქართველოზე არსებული დემოგრაფიული კვლევების მიდგომის შესაბამისად, ქალების მთლიანი ზრდის პოტენციალი გამოითვლება ბურჟუა-პიშას ფორმულის მიხედვით:

$$V_b = \frac{(\sum_0^{39} S \cdot K) \times 16}{N}$$

სადაც:

- V_b ქალების მთლიანი ზრდის პოტენციალი
- S 0-დან 39 წლამდე ასაკის ქალების რაოდენობა ხუთწლიანი ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით
- N ქალი მოსახლეობის მთლიანი რაოდენობა
- K სპეციალური ფუნქციის G საშუალო მნიშვნელობა 39 წლამდე, რომელიც ასახავს ასაკის გავლენას ქალი კოჰორტების რეპროდუქციულ პოტენციალზე.

კოეფიციენტი K ასახავს ქალი კოჰორტების ასაკობრივ წვლილს მომავალ რეპროდუქციაში და მიიღება ფუნქცია G -დან, რომელიც ზომავს თითოეულ ასაკობრივ ჯგუფთან დაკავშირებულ რეპროდუქციულ პოტენციალს. შეჯამება ხორციელდება ქალთა ასაკობრივ ჯგუფებზე 0-დან 39 წლამდე და მოიცავს იმ კოჰორტებს, რომლებიც მომავალში რეპროდუქციულ ასაკში შევლენ. შედეგად, ინდიკატორი ასახავს ქალი მოსახლეობის მომავალ რეპროდუქციულ შესაძლებლობას მისი ასაკობრივი სტრუქტურის საფუძველზე.

ინდიკატორის უფრო მაღალი მნიშვნელობა მიუთითებს რეპროდუქციულ ასაკს მოახლოებულ ქალთა შედარებით უფრო დიდ კოჰორტაზე და, შესაბამისად, მომავალ შობადობასთან დაკავშირებულ უფრო ძლიერ დემოგრაფიულ პოტენციალზე. პირიქით, კლებადი მნიშვნელობები მიუთითებს, რომ რეპროდუქციულ ასაკში უფრო მცირე კოჰორტები შედიან, რაც მომავალში დაბადებების პოტენციური რაოდენობის შემცირებას გულისხმობს მაშინაც კი, თუ შობადობის ქცევა უცვლელი დარჩება.

ამ ინდიკატორის გამოთვლები და გრაფიკული წარმოდგენა საქართველოსთვის ეფუძნება Meladze (2023)-ში წარმოდგენილ მეთოდოლოგიას.

ISET-ის კვლევით ინსტიტუტზე

ISET-ის კვლევითი ინსტიტუტი არის მიუკერძოებელი, სამეცნიერო, ეკონომიკური კვლევითი ცენტრი, რომელიც ორიენტირებულია ეკონომიკის სფეროში მაღალი ხარისხის, აკადემიურად დასაბუთებული კვლევების ჩატარებაზე. ISET-ის კვლევითი ინსტიტუტის მუშაობა ეფუძნება სამეცნიერო სტანდარტებსა და მეთოდებს.

ISET-ის კვლევითი ინსტიტუტს ეკონომიკური ინდექსების და სამეცნიერო კვლევითი პუბლიკაციების ფართო პორტფელი აქვს. იგი ახორციელებს ტექნიკურ, ეკონომიკურ და სექტორულ ანალიზებს, ასევე აღწერით და შედარებით კვლევებს. ინსტიტუტი ქმნის და იყენებს მოწინავე ეკონომიკურ და რაოდენობრივ-ანალიტიკურ ინსტრუმენტებს და მონაცემთა ანალიზის მეთოდებს.

2011 წლიდან, დაარსების დღიდან, ISET-ის კვლევითი ინსტიტუტი იქცა ერთ-ერთ ყველაზე სანდო ეკონომიკურ ანალიტიკურ ცენტრად, რომელიც ცნობილია თავისი აკადემიური კეთილსინდისიერებით, მეთოდოლოგიური სიზუსტითა და მტკიცებულებაზე დაფუძნებული კვლევებით.

ინსტიტუტში მუშაობენ ეკონომისტები და მკვლევრები, რომელთა კვლევითი საქმიანობა მოიცავს მრავალფეროვან თემატიკას. სამეცნიერო საქმიანობის დიდი ნაწილი ხორციელდება საერთაშორისო ანალიტიკურ ცენტრებთან, აკადემიურ ინსტიტუტებთან და სხვადასხვა პარტნიორ ორგანიზაციებთან თანამშრომლობით.

ISET

ISET POLICY INSTITUTE

www.iset-pi.ge

iset-pi@iset.ge

+995 322 507 177